

Tibu Speranța Lavinia
Velter Irina Alexandra

Coordonatori:
Redeș Diana Adela
Toderici Ovidiu Florin
Rad Dana Veronica
Dughi Tiberiu Sandu

EDUCAȚIE MULTI ȘI INTERCULTURALĂ

Suport de curs

EDITURA „ȘCOALA VREMII”
ARAD, 2019

Proiect co-finanțat din Programul Operațional Capital Uman 2014 - 2020

Tibu Speranța Lavinia
Velter Irina Alexandra

Coordonatori:
Redeș Diana Adela
Toderici Ovidiu Florin
Rad Dana Veronica
Dughi Tiberiu Sandu

EDUCAȚIE MULTI ȘI INTERCULTURALĂ

Suport de curs

EDITURA „ȘCOALA VREMII”

ARAD, 2019

Prezenta lucrare este elaborată în cadrul proiectului „**Educație de calitate pentru toți**”, selectat în cadrul Programului Operațional Capital Uman 2014-2020 (POCU) și co-finanțat din Fondul Social European. Proiectul este implementat, în parteneriat, de către Inspectoratul Școlar Județean Arad, Casa Corpului Didactic “Alexandru Gavra” Arad și C&T Strategic Business Partners.

Proiectul își propune dezvoltarea și implementarea de programe educaționale complexe destinate celor 10 școli beneficiare, respectiv preșcolarilor/elevilor, părinților, cadrelor didactice și de sprijin. Un astfel de program, dedicat cadrelor didactice și de sprijin, este programul “*Profesor pentru o școală prietenoasă*”.

Programul “Profesor pentru o școală prietenoasă” cuprinde pe următoarele module:

- Modul 1. Strategii educaționale centrate pe elev
- Modul 2. Stimularea comportamentelor pozitive
- Modul 3. Educație multi și interculturală
- Modul 4. TIC-ul în activitățile educaționale

Modulul 3 – Educație multi și interculturală are ca scop crearea unui climat școlar caracterizat prin deschidere față de diversitatea etno-culturală a elevilor și prin valorificarea pozitivă a diferențelor în timpul activităților.

Lucrarea a fost coordonată și elaborată de o serie de experți ai instituțiilor care asigură în parteneriat implementarea proiectului “*Educație de calitate pentru toți*”:

Echipa de experți din partea Casa Corpului Didactic Arad:

- Redeș Adela, Coordonator partener
- Tiberiu Dughi, Expert acreditare
- Rad Dana Veronica, Expert acreditare

Echipa de experți din partea C&T Strategic Business Partners:

- Carmen Manuela Cazan, Expert autor Modul 1 program mentorat
- Luminița Doina Mitrofan, Expert autor Modul 2 program mentorat
- Speranța Lavinia Țibu, Expert autor Modul 3 program mentorat
- Cristian George Tomescu, Expert autor Modul 4 program mentorat
- Tiberiu Artur Velter, Expert evaluare și asigurarea calității program mentorat
- Irina Alexandra Velter, Coordonator partener

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȚIBU, SPERANȚA LAVINIA

Educație inter și multiculturală : suport de curs / Tibu Speranța Lavinia, Velter Irina Alexandra
; coord.: Redeș Diana Adela, Toderici Ovidiu Florin, Rad Dana Veronica, Dughi Tiberiu Sandu. -
Arad : Școala vremii, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-9067-07-9

I. Velter, Irina

II. Redeș, Diana Adela (coord.)

III. Toderici, Ovidiu Florin (coord.)

IV. Rad, Dana (coord.)

V. Dughi, Tiberiu (coord.)

37

Ilustrație coperta 1: <https://www.rawpixel.com/>

Design coperta: C&T Strategic Business Partners

CUPRINS

CAPITOLUL 1.INTRODUCERE ÎN PROBLEMATICA EDUCAȚIEI MULTI ȘI INTERCULTURALE	4
1.1. CULTURĂ ȘI CONCEPTE SPECIFICE	4
1.2. OBIECTIVE, PRINCIPII, DIMENSIUNI	9
1.3. EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ ȘI “NOILE” EDUCAȚII	16
CAPITOLUL 2.RAPORTUL EU-CEILALȚI ÎN SOCIETATEA MULTI ȘI INTERCULTURALĂ	30
2.1. IDENTITATE ȘI DIVERSITATE CULTURALĂ	30
2.2. MINORITĂȚI ETNICE ÎN ROMÂNIA	34
2.3. ȘCOALA INTERCULTURALĂ	42
CAPITOLUL 3.COMUNICARE ȘI INTERACȚIUNE MULTI ȘI INTERCULTURALE ÎN SOCIETATE ȘI ÎN MEDIUL ȘCOLAR	52
3.1. COMUNICARE ȘI COMPETENȚĂ INTERCULTURALĂ	52
3.2. CONFLICTUL INTERCULTURAL. STEREOTIPURI, PREJUDECĂȚI, DISCRIMINARE	60
3.3. ȘCOALA INCLUZIVĂ ȘI DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR SOCIO-EMOȚIONALE	69
GLOSAR DE TERMENI	76
 BIBLIOGRAFIE	84
ANEXE	89
ANEXA 1. AUTOREFLECȚIE (INIȚIALĂ) CU PRIVIRE LA ÎNVĂȚAREA INTERCULTURALĂ	90
ANEXA 2. AUTOREFLECȚIE (FINALĂ) CU PRIVIRE LA ÎNVĂȚAREA INTERCULTURALĂ	91
ANEXA 3.CHESTIONAR DE EVALUARE FINALĂ	92
ANEXA 4. CHESTIONAR DE EVALUARE A DIMENSIUNII INTERCUTURALE ȘCOLII	94

CAPITOLUL 1.

Introducere în problematica educației multi și interculturale

„Educația interculturală nu este atât de mult o chestiune de a preda un conținut diferit, cât de a preda în mod diferit în cadrul curriculumului existent”.

Jean-Michel Leclercq (2002)

1.1. Cultură și concepte specifice

Cultura este un concept complex. Un model foarte cunoscut de reprezentare a culturii este cel al aisbergului, descris de E. T. Hall, în cartea sa “Beyond Culture”, în 1976. Acest model ilustrează faptul că există anumite elemente ale culturii care sunt vizibile (cele de deasupra apei) și unele care sunt invizibile (cele de sub apă). Apele vizibile precum arta, limba și sărbătorile, mâncarea, îmbrăcămintea sunt manifestările explicite ale culturii și pot fi ușor văzute, auzite sau gustate. Conform teoriei, acestea sunt doar vârful icebergului. Majoritatea elementelor culturii se află sub apă, nu sunt ușor vizibile (poate chiar invizibile) și se referă la valori, credințe, norme (cum ar fi: viziunea asupra lumii, credințele religioase, respectul pentru autoritate, modelele de luare a deciziilor etc.). Hall credea că singurul mod în care putem învăța despre credințele și valorile altora este să participăm/să ne implicăm activ în cultura acestora. Atunci când luăm un prim contact cu o altă cultură, vedem aspectele vizibile, comportamentele. Dar cu cât petrecem mai mult timp interacționând cu alții, cu atât ceea ce se află sub apă începe să se dezvăluie. Modelul reușete să evedțieze în mod didactic elementele culturii, dar eșuează în a reprezenta dinamica, fluiditatea culturii și modul în care se manifestă aceasta în relațiile dintre oameni. De asemenea, modelul crează o ruptură între ce se află deasupra și sub apă, lăsând

ȘTIAȚI CĂ....

...Kluckhohn și Kroeber
au consemnat în 1952
nu mai puțin de 161
de definiții ale
conceptului de
cultură?
(Ivasiuc et al., 2010)

impresia că elementele vizibile sunt mai puțin importante, superficiale, față de cele ascunse care ar conta cu adevărat, ceea ce este “un mod superficial și simplist de interpretare a lucrurilor. Cultura este o combinație dinamică a tuturor acestor elemente” (Consiliul Europei, 2018).

Atunci când vorbim despre cultură, vorbim, de fapt, despre culturi; să avem în vedere ideea de egalitate a acestora, fără a evalua elementele unei culturi după criteriile altei culturi și fără a spune că o cultură este superioară sau inferioară alteia.

Un alt model de explicare a culturii este cel al lui **Geert Hofstede**.

El a constatat în urma unui studiu empiric, că există 4 dimensiuni în care se originează diferențele dintre culturi:

- a. Distanța față de putere
- b. Individualism/colectivism
- c. Masculinitate/feminitate
- d. Evitarea nesiguranței

Acestora le-au fost adăugate ulterior alte 2 dimensiuni: orientarea pe termen lung/scurt și indulgență/constrângere (ultima dimensiune a fost adăugată în urma unui studiu derulat între 1995-2004).

ȘTIAȚI CĂ....

...Ideea despre cultură a lui Hofstede este bazată pe un studiu solicitat în anii '70 de către IBM, care dorea să înțeleagă de ce existau diferențe între fabricile din diferite locații, spre exemplu din Brazilia și Japonia?

- ➡ **Distanța față de putere** – așteptările oamenilor cu privire la egalitatea în drepturi *versus* diferențele în funcție de putere;
- ➡ **Individualism/collectivism** – acțiunile de susținere a propriilor drepturi *versus* acțiunile ca membru al unui grup; se referă la măsura în care o cultură încurajează sau nu independența și libertatea individului față de grupul căruia îi aparține;
- ➡ **Masculinitate/feminitate** - preferința pentru competitivitate și deținerea de bunuri *versus* relații și calitatea vieții, cooperare și armonie;
- ➡ **Evitarea nesiguranței** – preferința pentru reguli *versus* flexibilitate și orientarea spre riscuri;
- ➡ **Orientarea pe termen lung** – importanța acordată viitorului *versus* trecutului și prezentului; perioada de timp pentru care oamenii își fac planuri și așteaptă

rezultate și măsura în care au tendința de a sacrifica gratificația de astăzi pentru un rezultat viitor;

Indulgență/control – trăirea fericirii/nefericirii în mod subiectiv *versus* controlul vieții indivizilor; culturi care permit și gratifică nevoile naturale și umane ale indivizilor (cum ar fi să te bucuri de viață) *versus* culturi care suprimă gratificarea nevoilor și le reglementează prin reguli sociale stricte.

Geert Hofstede încadrează România la niveluri foarte ridicate pentru distanța față de putere (90) și evitare a incertitudinii (90), nivel scăzut pentru individualism(30), respectiv un grad ridicat de colectivism și un grad moderat de masculinitate (42) (unde: 0- 40 nivel scazut, 40-60 nivel mediu, peste 60 nivel ridicat).

Modelul lui Hofstede este intuitiv și are o bază empirică solidă pentru conturarea dimensiunilor propuse. Cu toate acestea, există și păreri care critică modelul pentru că prezintă cultura mai mult statică decât dinamică [...], iar descrierea dimensiunilor are, uneori, pericolul are uneori pericolul evaluării implicite că unele culturi “*sunt mai bune*” decât “*altele*” (Consiliul Europei, 2000).

Coexistența mai multor culturi în același spațiu a dat naștere unor concepte specifice, precum multicultural și intercultural.

Multicultural se referă la conviețuirea mai multor grupuri în aceeași societate, punând accentul pe diferența, separarea dintre culturi, grupuri și comunități percepute ca fiind diferite, paralele, fără o relaționare, interacțiune sau permeabilitate la influențe reciproce. Într-o *societate multiculturală* persoanele care aparțin unor culturi diferite conviețuiesc unele cu altele, fără a avea contacte reale, fără să-și propună explicit să comunice, să coopereze sau să stabilească în mod intenționat și planificat relații de schimb cultural și cunoaștere reciprocă. Contactul este întâmplător, grupurile se tolerează și deși coexistă fără a avea conflicte, culturile respective nu construiesc relații permanente și consistente de cooperare.

Conceptul de intercultural în schimb pune accentul pe interacțiunea și interdependența dintre culturi, grupuri și comunități. O perspectivă interculturală evidențiază o concepție *dinamică* asupra culturii, arătând că este posibilă interacțiunea și înțelegerea între culturi, grupuri și comunități. Presupune înțelegerea faptului că realitatea este plurală, complexă, dinamică și că interacțiunea este parte integrantă a vieții și culturii. Într-o *societate interculturală* diversitatea este văzută ca un lucru pozitiv pentru dezvoltarea socială, politică și economică. Se pune accentul pe recunoaștere mutuală, respectarea valorilor și tradițiilor celorlalți, a modului de viață al fiecăruia, sunt inițiate interacțiuni, schimburi, dialog, negocieri între indivizi și grupuri percepute ca diferite din punct de vedere cultural. Corespunzător, *educația multiculturală* oferă elevilor prilejul de a învăța despre alte culturi pentru a ajunge la acceptarea și înțelegerea acestora, pe când *educația interculturală* merge dincolo de co-existența pasivă înspre a ajunge la un mod sustenabil de a trăi împreună prin crearea înțelegerii, respectului și dialogului.

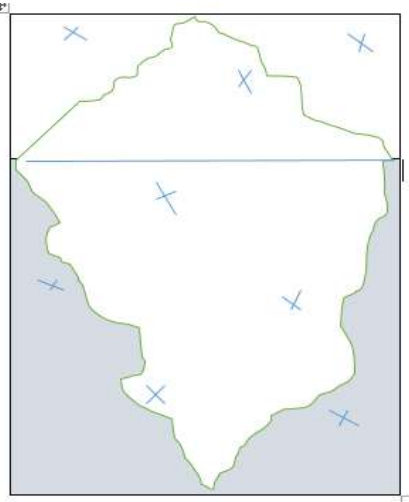
„Interculturalitatea implică înțelegerea, aprecierea și valorizarea culturii proprii, precum și respectul bazat pe o informare autentică și pe interes activ față de cultura celorlalte etnii [...] implică prețuirea altor culturi [...], a încerca să distingem în ce fel o anumită cultură poate fi izvor de valori pentru membrii ei, dar și pentru reprezentanții altor grupuri culturale.”

(Consiliul Național al Tineretului din Moldova, 2013).

APLICAȚIE PRACTICĂ 1

- i. Reflectați asupra următoarelor:
 - a. ce înseamnă cultura pentru dvs.? O națiune este o cultură?
 - b. Când ați intrat pentru prima dată în contact cu termenii multicultural/intercultural? În ce context? Ce schimbări au determinat asupra dvs. la nivel personal și profesional?
- ii. Discutați în perechi care au fost cele mai mari influențe în socializarea dvs. Identificați asemănări și deosebiri între dvs. și colegul de discuție, apoi prezentați concluziile întregului grup.
- iii. Analizați definițiile culturii din Glosar. Ce elemente comune puteți identifica?
- iv. Vizionați în plen filmul despre modelul aisbergului de reprezentare a culturii (Hall, 1976) disponibil în limba engleză la adresa:
https://www.youtube.com/watch?v=a9Z83I_g4Hw
Notați, pe desenul de alături, în timpul vizionării, cât mai multe aspecte ce țin de partea vizibilă și de cea invizibilă a culturii. Formați grupuri de 3 persoane și discutați aspectele identificate. Formulați 3 puncte tari și 3 puncte slabe pe care considerați că le are modulul Hall.
- v. Formați 6 grupuri. Fiecărui grup îi va fi repartizată una dintre cele 6 dimensiuni ale modelului Hofstede. Accesați cu telefonul mobil adresa:
<https://geerthofstede.com/training-consulting/online-lectures/> și vizionați filmul disponibil în limba engleză corespunzător dimensiunii primite de grupul dvs. Notați pe foaia de flichart a grupului alte caracteristici ale culturilor pentru dimensiunea analizată, conform explicațiilor oferite de Hofstede în film.

1.2. Obiective, principii, dimensiuni

„Experimentarea diferenței trebuie să înceapă încă de pe băncile școlii și va continua întreaga viață”.

Constantin Cucoș

„**Obiectivul general** al educației interculturale este acela de a facilita deprinderea unor abilități de conviețuire în societatea plurală a zilelor noastre.

În mod **specific**, obiectivele educației interculturale privesc:

- a. *dobândirea cunoașterii în domeniul culturii în general și a culturii proprii în particular, inclusiv în ceea ce privește impactul acesteia asupra comportamentelor indivizilor și grupurilor. Reflecția asupra propriei culturi precede reflecția asupra culturii alterității;*
- b. *conștientizarea cauzelor și rădăcinilor propriilor determinări culturale, a stereotipurilor, a prejudecăților proprii, precum și identificarea acestora la ceilalți, deprinderea capacității de a relativiza perspectivele și punctele de vedere, precum și de a dezvolta abilități de comunicare cu ceilalți;*
- c. *formarea unor atitudini pozitive care să fie aplicate în cadrul unei societăți plurale: respectul pentru diversitate, pentru identitatea celor percepuți ca fiind diferiți, și implicit, respingerea atitudinilor intolerante și discriminatorii față de aceștia;*
- d. *stimularea unei participări active în sensul aplicării principiilor pluraliste și a combaterii rasismului, xenofobiei, și a discriminării din orice punct de vedere.*

ȘTIAȚI CĂ...

... Deprinderea de a trăi împreună cu ceilalți este considerată la nivel internațional unul dintre „stâlpii” educației?

Obiectivele enumerate mai sus se află într-o ordine crescătoare a complexității: de la deprinderi legate de operații cognitive: reflecție, identificarea unor aspecte culturale, conștientizarea anumitor procese – la asumarea unui rol activ de către individ: respectul pentru diversitate și respingerea atitudinilor discriminatorii se află pe axa acțiunii, mult mai mult decât pe axa de

reflecție cognitivă a primelor obiective. Iar ultimul obiectiv este prin excelență unul al acțiunii concrete, al implicării civice active în combaterea atitudinilor contrare principiilor educației interculturale. Trecerea de la pasiv la activ se desfășoară în paralel cu internalizarea principiilor educației interculturale, fără de care nu se poate trece la acțiunea presupusă de ultimele obiective. De aceea parcursul trebuie să fie complet, progresia să meargă până la capăt, iar intervenția să atingă nivelul de profunzime la care valorile sunt internalizate de către individ.” (Ivasiuc et al., 2010).

Este important să pregătim copiii încă din școală pentru a percepe, a experimenta și a respecta alteritatea.

Cucoș (n.d) consideră că obiectivele educației interculturale trebuie să conducă la **conduite interculturale** concrete, precum:

- ➡ ***Deschiderea spre altul, spre străin, spre neobișnuit.*** Această deschidere este dificilă, pentru că ne obligă să ne interogăm încrederea în noi, propria noastră viziune despre lume. Dar această interogativitate constituie un prealabil indispensabil pentru capacitatea de a trăi experiențe noi.
- ➡ ***Aptitudinea de a percepe ceea ce ne este străin.*** Avem obiceiul de a aranja ceea ce este străin după grile de lectură ce ne sunt proprii, de a nu percepe pe altul decât prin modul obișnuit de a simți sau gândi.
- ➡ ***Acceptarea celuilalt ca fiind altul.*** În întâlnirea cu alteritatea, avem obiceiul de a-l interpreta pe altul ca fiind similar sau identic, fie de a-l percepe ca pe un dușman și a ne îndepărta de el.
- ➡ ***Trăirea situațiilor ambigue, ambivalente.*** Situațiile ambivalente ne derutează. Nu dorim ambiguitate. Ea ne provoacă frică. Aceste trăiri pot constitui preambulul pentru acceptarea diferitului.
- ➡ ***Capacitatea de a experimenta.*** În linie generală, noi pretindem rețete, reguli bine fixate. Doar așa ne simțim în siguranță. Este posibil să ne apropiem de altul având curajul de a experimenta, explorând moduri existențiale diferite.

- ➡ ***Alungarea fricii față de altul.*** Sentimentul de xenofobie face parte din zestrea cea mai veche pe care istoria ne-a transmis-o. Această frică trebuie să dispară pentru a-l primi pe celălalt.
- ➡ ***Capacitatea de a pune în chestiune propriile norme.*** Privirea spre altul este determinată de sistemul referențial socio-cultural care ne fuzionează comportamentul. Cu cât ne dovedim a fi mai incapabili să ne recunoaștem relativitatea propriului sistem de referință, cu atât rămânem orbi sau insensibili față de ceilalți.
- ➡ ***Neacceptarea utopiei “discursului comunicațional egalitar”.*** În caz de divergențe de interese, nu trebuie să cedăm principiului după care cel mai tare își pune puterea la încercare, în fața celui mai slab. Dimpotrivă, trebuie continuată discuția până când cele două părți se regăsesc pe un proiect comun.
- ➡ ***Asumarea conflictelor.*** Există două tipuri de conduite în cazul divergențelor de interese: una de a refuza să vezi realitatea, punând-o între paranteze, alta de a transforma divergența în ostilitate. Conflictele trebuie asumate cu calm și rezolvate într-o manieră productivă.
- ➡ ***Capacitatea de a recunoaște și a relativiza propriile repere etno și socio-centriste.*** Asta nu înseamnă să-ți renegi propriile tradiții, ci să nu le transformi în ceva absolut.
- ➡ ***Performanța de a cuceri identități mai largi, de a dezvolta o loialitate de tip nou.*** Nu trebuie renunțat la identitatea noastră (de român, ungur, țigan etc.), dar trebuie să accedem la alte tipuri de identități mai înglobante, precum cea de european, cetățean al lumii etc.”

Sintetizând, **scopul** învățării interculturale este acela de a asigura o mai bună capacitate de comunicare și cooperare între grupuri culturale diferite. Ca atare, orice demers în acest sens va trebui să se asigure că:

- a. pluralismul este o componentă de bază în educația tinerei generații;

- b. minorităților nu li se interzice dreptul de a se raporta la propriile referințe culturale și de a le experientia în viața de zi cu zi;
- c. fiecare cultură este valorizată egal;
- d. mecanismele de prevenire a marginalizării, excluderii și discriminării minorităților sunt asigurate la nivel educațional și social.

Astfel, prin învățarea interculturală sunt dezvoltate **valori, atitudini și comportamente** precum:

- a. *Încrederea și respectul*
- b. *Înțelegerea propriei identități*
- c. *Nu există o unică raportare la realitate, ci reprezentări multiple ale acesteia.*
- d. *Dialogul cu celălalt*
- e. *Provocare și schimbare*
- f. *Implicare complexă, comprehensivă* cognitivă, afectivă, comportamentală, atitudinală.

Să-i ajutăm pe elevi să deprindă abilitățile de bază care să le permită o conviețuire pașnică și armonioasă cu indivizi, grupuri și comunități “diferite” (etnic, identitar, cultural etc.).

UNESCO (2007) promovează următoarele trei **principii** ale educației interculturale:

- ➡ Respectarea identității culturale a celui care învață.
- ➡ Oferirea fiecărui elev a cunoștințelor, abilităților și atitudinilor culturale necesare pentru o participare activă în societate.
- ➡ Oferirea fiecărui elev a cunoștințelor, abilităților și atitudinilor culturale care să-i ajute să trăiască în respect, înțelegere și solidaritate în societate.

“Astfel, valorile și principiile educației interculturale valorizează diversitatea, fără a considera educația interculturală un mod de a nivela sau de a compensa inegalitățile, ci un mijloc de deprindere a egalității. De asemenea, se are în vedere deprinderea unei mișcări de deplasare, de la centrul pe care îl reprezintă propria cultură și propriile norme, înspre exterior, pentru a putea

privi către valorile alterității, pe cât posibil, din punctul de vedere al celuilalt, deprinderea deschiderii către alteritate, pentru a o putea înțelege din prisma valorilor sale”. (Ivasiuc, 2000).

Ce nu este educația interculturală:

- a. ***“Nu e vorba de o educație compensatorie pentru străini, vizând aplanarea “problemelor copiilor de imigranți”.*** În viziune interculturală, nu numai elevii emigranți sunt cei care au probleme, ci mai ales instituția școlară dă dovadă de dificultăți de adaptare la diversitatea culturală. Încât, școala trebuie să ajute imediat acești elevi să dobândească limba țării de primire și să se conformeze normelor școlare locale, pentru a încerca să le ofere o anumită șansă de reușită școlară și profesională. În raport cu educația compensatorie, psihologia interculturală are o poziție foarte clară: refuzul “modelului deficienței”, în favoarea “modelului diferenței”. Se acreditează ideea că diferențele culturale în performanțe (școlare, profesionale) nu sunt atribuite automat lacunelor sau mediului cultural “defavorizat”, ci sunt repercusiuni ale unei adaptări la contexte culturale necunoscute.
- b. Educația interculturală ***nu este o nouă disciplină școlară, o extindere a programei prin “predarea culturilor” și nici o folclorizare,*** o formă de manifestare a exotismului în cunoaștere. Educatorul care practică o pedagogie interculturală va profita efectiv de prezența elevilor de origini diferite pentru a (re)valoriza cultura lor de origine și a-i sensibiliza, în același timp, pe ceilalți la diversitatea culturală, dar va evita să impună o oarecare identificare, va evita să “stereotipizeze”, să prezinte culturile în mod static. Pentru o asemenea educație, ceea ce contează înainte de toate este atitudinea și comportamentul educatorului. Educația interculturală se apropie astfel de pedagogia diferențiată, care ține seama de achizițiile prelabile și de particularitățile fiecărui elev. La nivel instituțional, ea implică alegerea unui model de relaționare prin integrare, și nu prin asimilare.

- c. Educația interculturală ***nu se confundă cu facilitarea sau încurajarea inițierii în limba și cultura de origine pentru elevii imigranți***. Este lucru cunoscut că învățarea unei a doua limbi se face mai eficient dacă prima este bine însușită, că integrarea culturală este mai facilă pentru cei care au o identitate puternică. Problema acestor activități este aceea că ele sunt adesea devalorizate în sistemul școlar, având un statut precar, desfășurându-se deseori în localuri de calitate inferioară, în afara orelor normale și cu profesori care nu au cea mai bună pregătire. Cursurile de acest tip ar putea să facă parte dintr-o educație interculturală, dacă ar fi oferite tuturor elevilor, iar aceasta încă din școala primară. Dar educația interculturală nu se restrânge numai la atât.” (Dasen, apud Cucoș n.d.)

APLICAȚIE PRACTICĂ 2

- i. Reflectați asupra următoarelor:
 - a. Prin ce se particularizează obiectivele educației interculturale față de obiectivele educației, în general?
 - b. Care considerați a fi cele mai dificile aspecte pe care le vizează educația interculturală? Argumentați.
 - c. În România este necesară educația interculturală? Dar în școala în care lucrați?
- ii. Discutați în grupuri despre obiectivele educației interculturale.
- iii. Analizați și explicați afirmațiile:

Descoperirea altora înseamnă descoperirea relațiilor și nu a barierelor (Claude-Levi-Strauss)

Educația interculturală promovează un dialog constant, de pe poziții de egalitate.
- iv. Creați individual un decalog al valorilor educației interculturale. Formați diade și discutați asemănările și deosebirile dintre decalogul dvs. și cel al colegului de discuție.

Educația interculturală nu se adresează doar celor minoritari, ci deopotrivă membrilor majorității.

Ivasiuc et al. (2010) consideră că aplicarea principiilor educației interculturale presupune, concomitent, respectul diversității, și cel al echității. Pe aceste două **dimensiuni** se bazează, în practică, atât conținuturile cât și procesele pedagogice proprii educației interculturale:

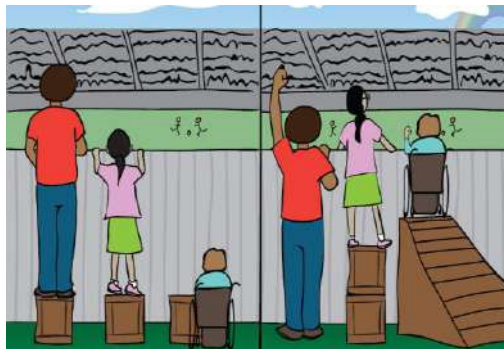
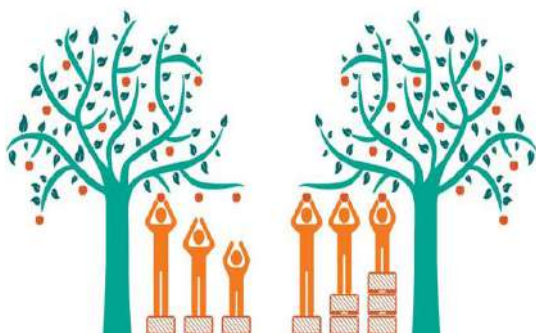
- a. **Diversitatea** reprezintă prima axă pe care se plasează conținuturile educației interculturale. Sensibilizarea elevului la o realitate plurală este o condiție a abordării eficiente a conceptelor proprii educației interculturale. Ca atare, suporturile pedagogice trebuie să reflecte această pluralitate de puncte de vedere, prin care diversitatea, și implicit alteritatea, vor deveni ulterior inteligibile. Realitatea trebuie redată din unghiuri diferite, permițând astfel coexistența unor versiuni care reflectă diversitatea reală a punctelor de vedere din societatea pluralistă. Tot pe axa diversității se află și preocuparea pedagogică de a oferi elevului posibilitatea de a comunica și de a coopera cu ceilalți în cadrul unor grupuri eterogene pentru a-i ajuta pe elevi să înțeleagă și să reflecteze asupra diversității punctelor de vedere și a-i ajuta să se familiarizeze cu existența unor perspective diferite.
- b. **Echitatea** este cea de-a doua dimensiune a educației interculturale. Practica pedagogică trebuie să se axeze pe valorizarea punctelor de vedere „diferite”, pe faptul că acestea au tot atâta legitimitate ca și propria percepție - punerea în aplicare a principiilor relativismului cultural, însă la micronivelul gândirii individului. Această dimensiune a educației interculturale presupune, de asemenea, abordarea conceptelor legate de drepturile omului (căci toți indivizii se nasc egali), și constientizarea de către elev a practicilor de intoleranță, discriminare și rasism, care contravin principiilor drepturilor omului.

Este important ca un cadru didactic să cunoască și să aplice în primul rând el principiile educației interculturale pentru ca acestea să ajungă a fi respectate și de către elevi.

APLICAȚIE PRACTICĂ 3

- i. Dați exemple de situații de inechitate în educație, din cărțile citite sau filmele vizionate. Reflectați asupra situației din școala în care lucrați.
- ii. Analizați imaginile de mai jos. La care dintre cele două dimensiuni ale educației interculturale se referă? Argumentați.

1.3. Educația interculturală și “noile” educații

Modul de dezvoltare a lumii contemporane și ritmul rapid al schimbărilor cer educației să dezvolte personalități adaptabile, receptive la nou, creative și responsabile. „Noile educații” reprezintă cel mai pertinent și mai util răspuns al sistemelor educative la această provocare. Ele s-au constituit și s-au impus într-un timp scurt, iar obiectivele lor sunt legate de contribuția efectivă la dezvoltarea personalității fiecărui copil, la educarea pentru o mai bună conviețuire în grupurile sociale, la deschiderea personalității umane către angajare, cooperare, comunicare și conviețuire pașnică în societate.

1.3.1. Educația pentru drepturile omului

Problematica drepturilor omului este actuală și complexă în lumea contemporană.

Începând cu Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 (Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite) au fost adoptate o serie de documente internaționale pentru a ajuta societățile să asigure condițiile necesare dezvoltării tuturor membrilor săi, inclusiv celor mai vulnerabili precum copiii cum ar fi Convenția cu privire la Drepturile Copilului (1989), Strategia Consiliului Europei privind Drepturile Copilului: 2012-2015.

Drepturile omului sunt un element central al bunăstării acestuia. Ele garantează atât demnitatea cât și identitatea umană (individuală și colectivă) și astfel dau scop și valoare existenței. Ele garantează integritatea fizică a persoanei și securitatea umană a tuturor popoarelor (Ministerul Educației din Republica Moldova, 2018).

În România, a fost adoptată H.G. nr. 1113/2014 privind Strategia națională pentru protecția și promovarea drepturilor copilului pentru perioada 2014-2020.

În anul 2018 a fost aprobată Programa școlară pentru disciplina opțională la clasele I-IV în Republica Moldova. Aceasta explică relația dintre drepturi-obligații-responsabilitate: “drepturile sunt trăite atunci când funcționează relația dintre titularul de obligații și titularul de drepturi. Pentru ca această relație să funcționeze, acei care au obligații trebuie să fie capabili să își îndeplinească obligațiile, iar acei care au drepturi trebuie să știe să ceară respectarea drepturilor lor. Ceea ce stabilește și susține relația dintre titularul de drepturi și titularul de obligații este conceptul de *responsabilitate*. Statul are responsabilitatea primară de a asigura că drepturile tuturor oamenilor sunt în egală măsură respectate, protejate și realizarea lor este asigurată. Titularii de drepturi sunt și ei responsabili pentru respectarea drepturilor altor persoane, atât din punct de vedere moral cât și legal, conform prevederilor legislației naționale”.

În România a fost aprobată programa școlară pentru disciplina Educație socială clasele V-VIII (2017), care prevede la clasa a V-a, disciplina *Educație socială - Gândire critică și drepturile*

Educația pentru drepturile omului (EDO) se referă la educație, formare, creșterea gradului de conștientizare, informare, practici și activități care au ca scop, prin formarea la elevi a cunoștințelor, capacităților, atitudinilor și comportamentelor, să îi pregătească și să îi încurajeze să contribuie la construirea și apărarea unei culturi universale a drepturilor omului în societate, în vederea promovării și protejării drepturilor omului și libertăților fundamentale.

(Ministerul Educației din Republica Moldova, 2018)

copilului. Aceasta urmărește “dezvoltarea gândirii critice în raport cu/prin orientare către problematica drepturilor copilului.

Abordarea gândirii critice și a drepturilor copilului se realizează, într-un mod integrat, pornind de la competențele specifice definite în cadrul programei. Activitățile de învățare propuse urmăresc să susțină elevii în efortul de a reflecta critic asupra propriilor drepturi și responsabilități; oferă astfel, contexte pentru formularea de întrebări, construirea unui punct de vedere argumentat sau pentru examinarea opiniilor, explicațiilor și argumentelor formulate de alte persoane.

În egală măsură, activitățile de învățare urmăresc să stimuleze și implicarea directă a elevilor în promovarea și apărarea propriilor drepturi” (Ministerul Educației Naționale, 2017). Același document arată că, pentru a putea aborda problematica drepturilor copilului, programa școlară propune o abordare care îmbină învățarea *despre* (nivelul cognitiv, informativ al învățării, nivel necesar, dar nu și suficient) cu învățarea *prin* (participare, implicare activă a elevului) și învățarea *pentru* (reflectarea învățării în valorile promovate, în atitudini și în comportamente).

1.3.2. Educația pentru toleranță

Văideniu (1996) definește educația pentru toleranță drept “capacitatea de a accepta diversitatea culturală, lingvistică, etnografică, nutrițională etc., precum și ideea că nu există soluții imediate pentru toate problemele; în sens socio-politic nu presupune acceptarea nonvalorii, a fanatismului, a agresivității etc.”

Conceptul de **toleranță** este definit la nivelul științelor politice ca “opțiunea deliberată a cuiva care posedă puterea și cunoașterea necesare, de a nu întârzia, împiedica sau stînjeni conduite pe care le dezaprobă”. Are ca sferă de acțiune indivizii, instituțiile și societatea și implică norme axiologice, îndeosebi de ordin moral, pentru că

altfel “a tolera ar fi echivalent cu a socoti drept să fie îngăduit un lucru rău”. De aceea, “*toleranța poate fi totuși deosebită de simpla consimțire*” (Cristea, 2004). Același autor consideră că acest concept poate fi explicat prin delimitarea sa față de unele practici sociale negative: intoleranță (opusul toleranței), indulgență (“*exces de toleranță*”), indiferență (“*autoînfrînare activă*”).

ȘTIAȚI CĂ...

... Anul 1995 a fost declarat de către ONU anul toleranței?

TOLERANȚĂ

INTOLERANȚĂ

Astfel, **intoleranța** în accepțiunea Consilului Europei (1995) este considerată “lipsă de respect pentru practicile și credințele, altele decît ale tale; se manifestă atunci cînd refuză și lasă pe alții să acționeze în manieră diferită sau să apere opinii diferite; se poate traduce prin respingerea sau excluderea persoanelor din cauza condițiilor lor religioase, sexualității sau chiar a ținutei lor personale”

De asemenea, este important de înțeles raportul dintre toleranță și **pluralism** (Cristea, 2004):

TOLERANȚĂ

PLURALISM

Toleranța	Pluralismul
Toleranța implică o judecată de dezaprobare a unor idei sau atitudini considerate incorecte, care nu sînt penalizate, totuși, din motive de prudență, de calcul al avantajelor, de necesitate etc.	Pluralismul exprimă poziția de deplină legitimare a unei pluralități de poziții opuse.

Necesitatea formării încă din școală a unor atitudini și comportamente bazate pe toleranță a fost recunoscută în multe școli din lume. Spre exemplu, în Republica Moldova, a fost propus și aprobat în anul 2015 un curriculum opțional pentru gimnaziu, disciplina Educație pentru toleranță, care enumeră principiile de bază pentru practicarea toleranței în școli și, respectiv, pentru edificarea unei pedagogii a toleranței:

- i. asumarea de către școală a responsabilității de a educa prin și pentru toleranță;
- ii. abordarea pozitivă a diversității sociale, culturale, etnice, religioase;
- iii. dezvoltarea unui mod pozitiv de a gândi despre ceilalți;
- iv. integrarea educației culturale și interculturale în școală;
- v. concentrarea permanentă asupra similitudinilor, asupra lucrurilor care ne unesc și ne fac să ne simțim bine împreună;
- vi. combaterea naționalismului și a rasismului;
- vii. crearea unei atmosfere pozitive și cooperante în școală.

Toleranța este începutul, prima etapă a unui proces mai îndelungat, mai profund de dezvoltare a unei culturi a păcii. Este calitatea esențială minimală a unor relații sociale care refuză violența și constrîngerea. Fără toleranță pacea nu este posibilă.

(Ministerul Educației al Republicii Moldova, 2015)

APLICAȚIE PRACTICĂ 4

Reflecțați asupra situațiilor de mai jos:

- i. Care sunt trăsăturile unei persoane tolerante? Dați exemple de persoane tolerante pe care le cunoașteți.
- ii. Există avantaje și dezavantaje ale unui comportament tolerant în școală și comunitate?

1.3.3. Educația pentru dezvoltare

ȘTIAȚI CĂ...

... ONU au declarat
deceniul 2005 – 2014
un deceniu al
“educației pentru o
dezvoltare durabilă”?

Educația pentru dezvoltare aduce în centrul atenției câteva concepte și idei importante: dezvoltarea durabilă/ sustenabilitate, pregătirea pentru schimbare, etică, echitate, solidaritate și interdependență în cadrul generației prezente și între generații, între oameni și natură, între săraci și bogați.

Discuțiile privind **dezvoltarea sustenabilă** au început în jurul anilor '70, iar Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare, definea în 1987 dezvoltarea durabilă (sau sustenabilitatea) “dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”. Comisia admitea că dezvoltarea economică nu poate fi oprită, dar că strategiile trebuie schimbate astfel încât să se potrivească cu limitele ecologice oferite de mediul înconjurător și de resursele planetei.

Pe baza definiției din raportul Comisiei (cunoscut și ca Raportul Bryndtland) a fost dezvoltat un **indicator al dezvoltării sustenabile** (Sustainable Society Index - SSI) , măsurat prima dată în 1996. Cele mai recente date sunt cele din 2016, când 154 țări au fost măsurate și comparate pe baza a 3 dimensiuni ale stării de bine (umană, naturală și economică), operaționalizate în 7 categorii și 21 indicatori. Țările variază în funcție de performanțele la cei 24 de indicatori. Spre exemplu, la indicatorul *stil de viață sănătos*, primele 3 poziții sunt ocupate de către Japonia, Singapore și

Coreea de Sud, iar ultimele 3 poziții de către Republica Central Africană, Angola și Sierra Leone; la indicatorul *egalitate de gen* primele 3 țări din clasament sunt Islanda, Finlanda și Norvegia, iar ultimele 3 poziții sunt ocupate de Siria, Pakistan și Yemen.

Educația pentru dezvoltare durabilă este un proces de învățare activ, bazat pe valorile solidarității, egalității, includerii și cooperării. Permite oamenilor să treacă de la conștientizarea priorităților de dezvoltare internațională și de dezvoltare umană durabilă, prin înțelegerea cauzelor și efectelor problematicilor globale, către o implicare personală activă și informată.

Conform Centrului Național de Mediu (2013), educarea cetățenilor nu este suficientă pentru realizarea dezvoltării durabile. Provocarea este să educăm fără a crește nevoia de consum a populației, modificând modelele de consum și limitând poluarea. În zonele cu educație redusă, în general, economia se reduce la agricultură și extragerea resurselor. Cu cât nivelul de educație crește, apar industrii din ce în ce mai sofisticate și gradul de consum este ridicat, iar poluarea este mult mai mare.

Același organism consideră că: “educația, pe lângă faptul că este un drept al omului, este o premisă pentru obținerea dezvoltării durabile și un instrument esențial pentru o bună administrare, pentru adoptarea unor decizii în cunoștință de cauză și promovarea democrației. Educația pentru dezvoltare durabilă dezvoltă și îmbunătățește capacitatea indivizilor, a grupurilor, a comunităților, a organizațiilor și a țărilor de a gândi și a acționa în favoarea dezvoltării durabile. Ea poate genera o schimbare în mentalitățile oamenilor, potențând capacitatea acestora de a crea o lume mai sigură, mai sănătoasă și mult mai prosperă, îmbunătățind astfel calitatea vieții.

Obiectivele educaționale ale educației pentru dezvoltare durabilă ar trebui să includă cunoștințe, aptitudini, capacitatea de înțelegere, atitudinea și valorile. Temele cheie ale dezvoltării durabile includ, printre altele: reducerea sărăciei, îndatoririle cetățenești, pacea, etica, responsabilitatea, în contextul local și global, democrația și guvernarea, justiția, securitatea, drepturile omului, sănătatea, egalitatea dintre sexe, diversitatea culturală, dezvoltarea rurală și urbană, economia, modelele de producție și de consum, responsabilitatea civică, protecția mediului, managementul

resurselor naturale și diversitatea biologică și a naturii”.

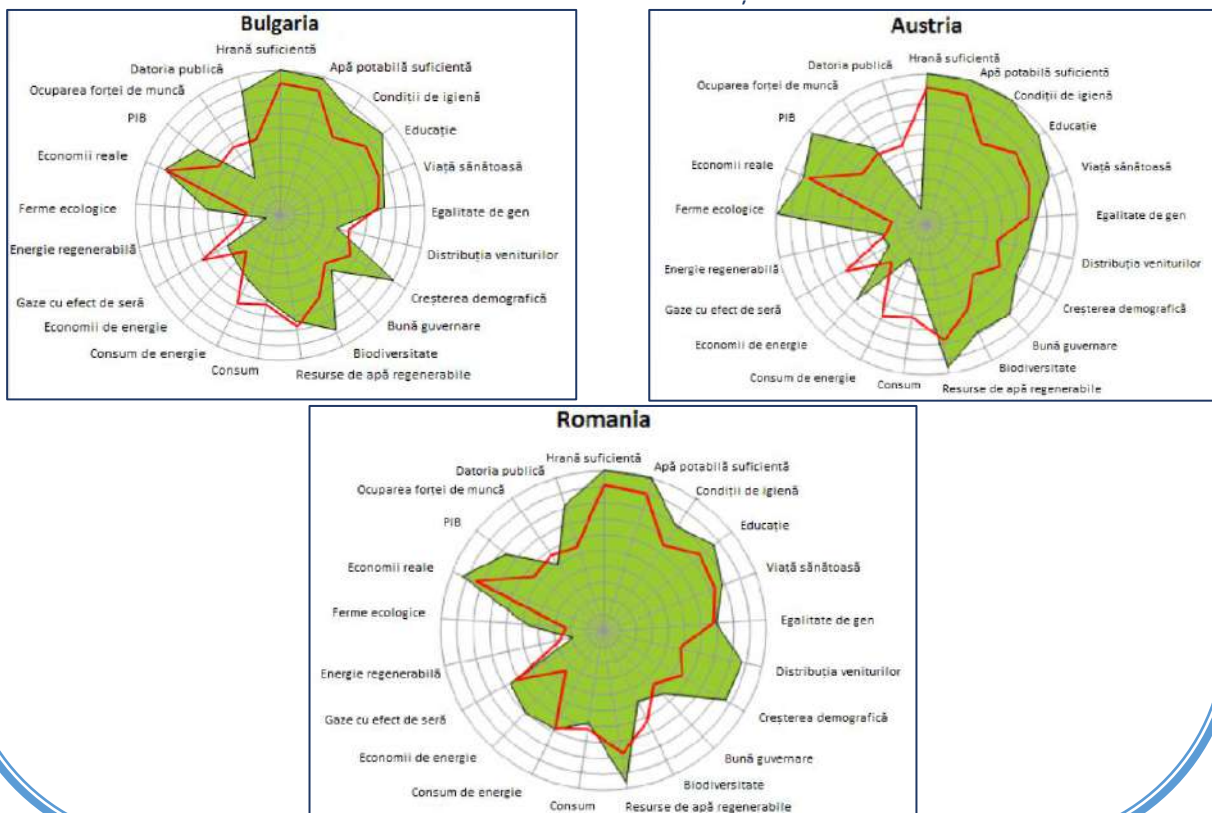

APLICAȚIE PRACTICĂ 5

- i. Reflecțați la următoarele și dezbateți în grupul de cursanți:
 - a. Ce puteți face dvs., acum, la nivel individual pentru o societate sustenabilă? Decideți cu ce acțiuni concrete puteți contribui.
 - b. Ce acțiuni pot fi derulate la nivel de clasă/școală pentru a sprijini obiectivul creării unei societăți sustenabile?
- ii. Analizați în diade scorurile României pentru cei 21 de indicatori propusi de Fundația pentru o Societate Durabilă – Sustainable Society Foundation (rezultate 2016), comparativ cu cele ale Austriei și Bulgariei, respectiv cu media țărilor (linie roșie) utilizând cele 3 hărți de mai jos.

Harta realizată sub formă de pânză de păianjen arată scorul pentru fiecare din cei 21 de indicatori ai țării cu verde, pe o scală de la 1 la 10 (10=sustenabil, 1=deloc sustenabil). Cu roșu este trasată media țărilor analizate.

Accesați site-ul <http://www.ssfindex.com/data-all-countries/>. Analizați pentru fiecare din cei 24 de indicatori scorurile României. Ce observați?

1.3.4. Educația ecologică

Educația ecologică urmărește sensibilizarea omului față de ecosistemul în care trăiește, optimizarea relației dintre om și natură și promovarea unei atitudini de grijă și respect pentru mediul în care trăiește.

Prin educație ecologică sunt promovate respectul față de mediul natural, folosirea rațională a resurselor, responsabilizarea în ceea ce privește gestionarea deșeurilor, sporirea resurselor.

Problemele de mediu sunt urgente și trebuie abordate de întreaga comunitate, iar educația trebuie să fie o parte integrantă a soluției.

Complexitatea și gravitatea problemelor de mediu au atras atenția comunității internaționale cu mult timp în urmă, impunând eforturi concentrate solidare de identificare a unor strategii și acțiuni comune ale statelor lumii. Astfel, în 1977 s-a organizat primul congres interguvernamental pe teme de educație pentru mediu la care au participat delegați din 66 de țări și care a avut ca rezultat adoptarea Declarației de la Tbilisi. Aceasta enumeră următoarele obiective ale educației ecologice:

a. Conștientizarea	înțelegere și sensibilitate față de întreg mediul și problemele lui.
b. Cunoașterea	privind funcționarea mediului, interacțiunea oamenilor cu mediul și despre cum apar și cum pot fi rezolvate problemele legate de mediu.
c. Atitudinea	un set de valori și sentimente de grijă pentru mediu, motivația și devotamentul de a participa la menținerea calității mediului.
d. Deprinderi	abilitățile necesare identificării, investigării și rezolvării problemelor mediului.
e. Participarea	acțiuni pozitive și bine gândite care vor conduce la ameliorarea problemelor mediului (UNESCO, 1977).

De asemenea, declarația menționa câteva principii directoare care să fie avute în vedere de statele semnatare, printre care:

- considerarea mediului în totalitatea sa - natural, construit, social (economic, cultural, istoric, estetic, etic);
- educația ca proces pe toată durata vieții;
- focalizarea pe situații curente și viitoare, având în vedere perspectiva istorică;
- necesitatea cooperării internaționale pentru prevenirea și găsirea de soluții pentru problemele de mediu;
- integrarea aspectelor de mediu în toate planurile de dezvoltare și creștere;
- realizarea cu prioritate a activităților practice de educație pentru mediu pentru a învăța *despre* și *de la* mediu.

Scopul educației ecologice nu este acela de a impune o anumită doctrină, un anumit punct de vedere sau un anumit fel de a gândi; important este să se creeze în școală cadrul de discuție și reflecție pe marginea unor problematice actuale, împărtășirea experiențelor și identificarea unor modalități concrete de analiză a opțiunilor, de luare a deciziilor și implementare a acțiunilor în acord cu valori precum grija și respectul față de mediu.

1.3.5. Educația pentru participare și democrație

Educația pentru participare și democrație urmărește promovarea unei culturi a democrației și a drepturilor omului, prin formarea tinerilor ca persoane active, dispuse să se implice în organizarea și conducerea societății.

Inactivismul social poate genera formule totalitare de organizare a societății, în acest sens, participarea și implicarea fiind condiții pentru buna funcționare a unei societăți.

Gradul de democratizare a unei societăți este determinat de predispozițiile indivizilor de a acționa și a reacționa, de a genera discuția, de a-și exprima punctul de vedere, de a proiecta și a anticipa.

APLICAȚIE PRACTICĂ 6

- i. Completați, pentru fiecare dintre elementele menționate în prima coloană, tabelul de mai jos.
 - a. Puteți adăuga și alte elemente relevante, din perspectiva atitudinilor și comportamentelor ecologice.
 - b. Formați triade și discutați tabelele personale.
 - c. Elaborați în triade un poster privind conduita ecologică responsabilă, pe baza elementelor menționate în ultima coloană a tabelului, pe care să îl prezentați colegilor.

Fapt	Acțiuni iresponsabile (cauze)	Consecințe	Ce putem face fiecare dintre noi (prevenire)
Distrugerea mediului natural			
Poluarea			
Industrializare nerațională			
Distrugerea mediului locuit			
....			

1.3.6. Educatia pentru pace

Educatia pentru pace presupune formarea în vederea evitării conflictelor și a promovării dialogului constructiv, cultivarea receptivității și flexibilității, respectului față de valori și de aspirații, față de sine și față de alții, a priceperii de a identifica punctele comune și de a respecta diversitatea situațiilor și stilurilor de viață.

Are ca principal scop combaterea ideilor și concepțiilor care favorizează sau cultivă atitudini ostile, agresive, xenofobe, rasiste și promovarea formării unor conduite pașnice, de respect, înțelegere între indivizi, comunități, popoare (Guțu, 2014).

Obiectivele sale vizează (Cucoș, n.d.):

→ dobândirea unor concepte și cunoștințe specifice domeniului (pace, dezarmare,

cooperare, echitate, pacifism, razboi, agresiune, fanatism, terorism etc.);

→ dobândirea abilităților de a asculta cu receptivitate pe altul sau pe alții; a dialoga; a face propuneri și a da răspunsuri;

→ formarea de comportamente și atitudini responsabile față de propria comunitate și față de umanitate (responsabilitate față de propria patrie și de colectivitatea mondială; solidaritate și încredere în semenii; respect față de propria cultură și față de cultura altor popoare sau colectivități; toleranță în sensul de acceptare a diversității).

1.3.7. Educația economică

Educația economică favorizează dobândirea conștiinței și conduitei economice ca temelie a unei vieți echilibrate și cu o bună integrare în planul vieții sociale. Urmărește formarea și dezvoltarea gândirii critice economice și pregătirea tinerilor pentru o bună adaptare la lumea bunurilor și practicilor economice, la lumea muncii.

Această formă de educație îi ajută pe tineri să devină pragmatici, să se pregătească pentru administrarea unui buget personal.

Principiile educației economice sunt enunțate mai jos (modul economic de gândire - Butnari, 2017):

- a. conștientizarea faptului că „nimic nu este gratis”, că „orice lucru are un cost”;
- b. susținerea opțiunilor pe baza analizei relației dintre „costuri și beneficii”;
- c. considerarea motivației drept „cheia acțiunii eficiente”;
- d. valorificarea cadrului normativ ca sursă a motivației pentru o acțiune eficientă;
- e. aprecierea comerțului/schimbului de valori ca sursă de câștig social și individual;
- f. promovarea unor raporturi optime între costuri și beneficiile suplimentare;
- g. analiza prețului unui produs sau serviciu în funcție de raportul dintre cerere și ofertă;

- h. raportarea la efectele economice ale unei acțiuni valabile nu numai pe termen scurt, ci și pe termen mediu și lung.

APLICAȚIE PRACTICĂ 7

Identificați căror tipuri de “noi educații” pot fi subsumate activitățile sau metodele următoare. Completați tabelul și cu alte tipuri de activități corespunzătoare altor tipuri de “noi educații”.

Activitate / metodă	Noi educații
Proiect de parteneriat educațional cu un ONG care a cuprins acțiuni umanitare de strângere de fonduri, dulciuri, jucării și rechizite pentru copii cu posibilități reduse, vizionări de filme, dezbateri și activități de promovare a drepturilor copilului prin care s-a urmărit promovarea ideii de voluntariat, adoptarea unui comportament umanitar, acordarea unui ajutor material și spiritual unor persoane nevoiașе, cultivarea sentimentelor afective la elevi.	
Sădirea unor copaci într-un parc din oraș, amenajarea unor locuri de colectare selectivă a deșeurilor în incinta școlii, păstrarea curățeniei în curtea școlii, strângerea unor elemente poluante, realizarea în clasă a unui spațiu decorativ din plante naturale, eseuri, desene și colaje pe teme de mediu.	
Vizionarea unor filme, discutarea unor texte cu exemple de comportamente negative, dezbateri pe tema violenței, a impulsurilor agresive pentru reducerea situațiilor conflictuale de la nivelul clasei.	
Confecționarea unor obiecte de decor, podoabe, măștișoare, felicitări, ouă încondeiate, tablouri și comercializarea lor, elevii au obținut fonduri pentru excursii.	
Proiecte de parteneriat desfășurate cu o școală din Bulgaria, elevii au avut posibilitatea să participe la activități culturale și sportive, la schimburi de experiență, la diverse concursuri. S-a urmărit dezvoltarea respectului, prieteniei, responsabilității și colaborării.	
Activități artistice specifice mai multor etnii conlocuitoare: români, turci, tătari, lipoveni. Prin cântece, dans, prezentarea unor tradiții și obiceiuri, prezentarea unor produse culinare din bucătăria tradițională, elevii au aflat informații noi și au legat prietenii.	

APLICAȚIE PRACTICĂ 8

- i. Discutați în diade despre modalitățile în care, în familie, încercați să educați copiii pentru a-și gestiona bunurile personale:
 - a. Primesc copiii un buget de la părinți?
 - b. Care este frecvența cu care primesc banii?
 - c. Primirea banilor este asociată cu realizarea unor anumite activități sau responsabilități casnice sau școlare?
 - d. Realizați în comun un tabel cu 10 posibile modalități de intervenție a părinților pentru dezvoltarea competențelor economice ale copiilor.
- ii. Prin ce se diferențiază tipurile de educație menționate? Care sunt zonele de intersecție ale acestora?
- iii. Cum pot fi realizate aceste forme de educație în școală fără a încălca orarul elevilor?

EVALUARE 1

Abordați unul dintre cele două subiecte, la alegere:

1. Realizați un poster care să ilustreze acțiuni concrete realizate în școla dvs. pentru asigurarea **echității**. Acțiunile se pot referi la amenajarea spațiului, la revizuirea unor documente școlare, existența unei propuneri de disciplină opțională, analiză de manuale, practici pedagogice, modalități alternative de realizare a examenelor de evaluare, un proiect extracurricular, activități din Șoala Altfel - sau la orice alte aspecte semnificative, prin care să asigurați echitatea.
2. Proiect de grup. Scrieți, pe un post-it, unul dintre **obiectivele** educației interculturale care vi se pare foarte important. Lipiți post-it-urile pe o coală de flipchart. Formați un grup cu toți cei care au ales același obiectiv cu dvs. Construiți o activitate de învățare pentru o anumită clasă care să aprijine atingerea respectivului obiectiv.

CAPITOLUL 2.

Raportul eu-ceilalți în societatea multi și interculturală

„Prin programe care încurajează dialogul între elevi ce aparțin unor culturi, convingeri, religii diferite, educația poate aduce o contribuție importantă și plină de sens pentru dezvoltarea unor societăți tolerante și sustenabile”.

UNESCO, 2006

2.1. Identitate și diversitate culturală

„Mitul societăților uniforme din punct de vedere cultural a suferit tot mai mult în ultimele decenii, ajungându-se treptat la concluzia că diversitatea culturală a fost și este o stare de fapt caracteristică a societăților europene. Ideea unei omogenități culturale, propovăduită în era construcției națiunilor europene moderne, lasă tot mai mult locul conștientizării coexistenței unor grupuri culturale distincte în cadrul aceleiași entități statale, și a necesității instituirii dialogului intercultural.

Educația interculturală și-a făcut apariția pe agenda politică a Europei odată cu școlarizarea copiilor imigranților din societățile vest-europene. S-a conștientizat atunci pentru prima dată că existența unor grupuri provenite dintr-un fond cultural diferit de cel al populației majoritare poate constitui o provocare. În acest prim stadiu al educației interculturale, diferența este percepută și tratată ca o țară. Urmează apoi stadiul în care copiii imigranților li

ȘTIAȚI CĂ...

... În anul 1966 se semnează Convenția Internațională privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale. Articolul 13 al acestui text afirmă că „educația va permite tuturor persoanelor să participe efectiv într-o societate liberă, să promoveze înțelegerea, toleranța și prietenia între toate națiunile și toate grupurile rasiale, etnice sau religioase”.

se recunoaște dreptul de a beneficia de ore de studiu a propriilor limbi, culturi și religii, însă în afara procesului de școlarizare din sistemul de învățământ formal și în afara oricărui dialog intercultural cu elevii majoritari. În cel de-al treilea stadiu, paradigma actuală a educației interculturale, diferența constituie o bogăție și se promovează dialogul intercultural între diferitele grupuri din societate”. (Ivasiuc et al., 2010)

România este preponderent o țară de emigrare și într-o măsură mai mică o țară care primește imigranți. În 2014, conform Inspectoratului General pentru Imigranți, numărul imigranților în România a fost de 98.586 persoane. Cei mai mulți dintre aceștia au venit în România pentru reunificarea familiei sau pentru studii, în timp ce migrația pentru muncă rămânea modestă (doar 2100 persoane cu autorizație de muncă în 2014). Țările de origine ale imigranților sunt: Republica Moldova, Turcia, China, Syria, USA, Israel, Tunisia, Liban și Ucraina. Cetățenii europeni imigrați în România provin cu preponderență din Italia, Germania, Franța Ungaria. De la începerea războiului în Siria, peste 6000 refugiați sirieni au intrat în România.

Pot exista mai multe culturi într-o țară?

Desigur, în majoritatea țărilor pot exista mai multe culturi, ceea ce se numește **diversitate culturală**. Aceasta trebuie înțeleasă în ambele sensuri: atât coexistența și schimbul de practici culturale diferite, cât și producerea și consumul de produse culturale diferite.

Diversitatea culturală permite co-existența culturilor diferite care chiar se pot susține reciproc; de asemenea, ne permite să ascultăm muzică de diferite origini, să vizionăm filme produse în diferite țări.

Dacă diversitatea culturală permite expresia tuturor culturilor și a manifestărilor lor variate, ar însemna că acest lucru permite oamenilor să spună și să facă ceea ce doresc, chiar în unele situații să îi atace pe cei diferiți care aparțin altor culturi? Nu există limite pentru această libertate? Pot fi răspândite, spre exemplu, idei rasiste, antisemitiste sau islamofobe?

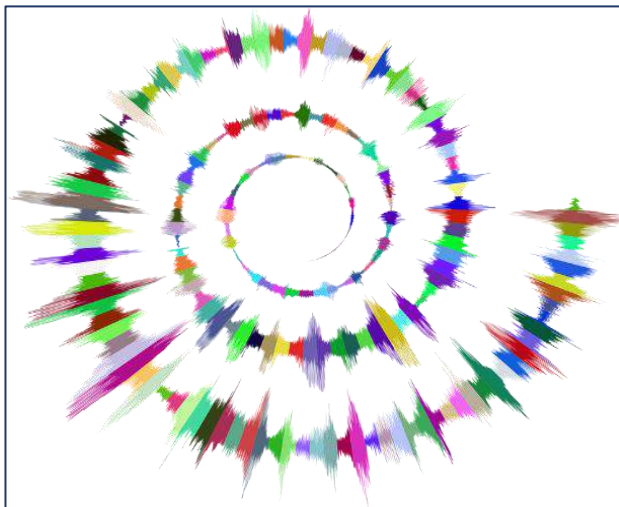

APLICAȚIE PRACTICĂ 9

Reflecțați la cele de mai jos și discutați apoi în grupul de cursanți:

Care sunt lucrurile cele mai importante ale identității dvs. culturale?

Realizați cu un creion colorat/marker o spirală cu cel puțin 3 cercuri, iar în interior notați prenumele dvs. Pe cercul din interior scrieți lucrurile care vă definesc cel mai bine, cu care vă identificați și pe care le prezentați altor care nu vă cunosc la o primă întâlnire, completând din interior spre exterior cercurile cu aspecte din ce în ce mai îndepărtate de identitatea personală.

Puteți să vă gândiți la vârstă, gen, naționalitate, roluri în familie, religie, etnie, ocupație, preferințe muzicale, hobbyuri, sporturi etc.

Împărtășiți colegilor aspectele macate pe cercurile concentrice. Ce asemănări și deosebiri constatați între dvs. și colegii dvs.?

Acest lucru nu este posibil pentru că există principii fundamentale ale drepturilor omului, cum ar fi egalitatea între oameni fără deosebire de gen sau origine. Apărarea diversității culturale nu poate o scuză pentru depășirea acestor “linii roșii”. Diferențele culturale nu trebuie să conducă la afirmarea exagerată a identității, nici către politici de asimilare forțată sau politici de dominație pentru că acestea pot genera conflicte. Astfel, recunoașterea diversității culturale nu deschide ușa unor excese nerestricționate, principiile fundamentale ale Consiliului Europei stipulând

importanța drepturilor omului în orice circumstanță: asigurarea egalității între indivizi, combaterea rasismului, anitsemitismului, islamofobiei, combaterea torturii, asigurarea libertății de opinie și expresie, apărarea democrației respectarea minorităților și protejarea mediului.

Diversitatea culturală trebuie să meargă dincolo de dihotomia majoritate-minoritate și să aibă în vedere complementaritatea universal-singular, astfel încât dialogul intercultural să poată fi experimentat într-un mod dinamic și flexibil.

Prin toate dimensiunile sale, diversitatea culturală îmbogățește indivizii și grupurile și oferă nu doar posibilitatea experimentării unor noi forme de relații sociale (cauzate de migrație), ci și unor noi forme de **identitate multiculturală**.

Există o contradicție între termenii de **diversitate culturală** și **identitate culturală**?

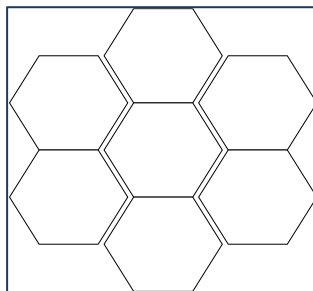
Nu, acești termeni pot coexista, fără a fi o contradicție între ei.

Cultura este un fel de punct de referință, incluzând asepcte legate de istoria familiei, grupului sau a comunității care pot funcționa ca un fel de „carte de identitate”. Astfel, devine ușor să vorbim despre indentitate culturală, în sensul că prin cultură putem să identifică și să diferențiem indivizi și grupuri, pentru fiecare existând o “*carte de identitate*”. Spre deosebire de data și locul nașterii, indivzii pot alege să schimbe coordonatele lor culturale și să-și creeze altele.

APLICAȚIE PRACTICĂ 10

- i. Care este istoria numelui propriu? Vă place, vă identificați cu acesta? Vă deranjează dacă cineva vă pronunță numele greșit? De ce?
- ii. Fagurele.
Completați fiecare câmp cu grupurile dvs. de apartenență. Identificați rolurile pe care le jucați în fiecare din aceste grupuri.
Menționați pentru secțiune a fagirelui dacă apartenența la respectivul grup a fost alegerea personală sau ați fost desemnat de altcineva.
- iii. În diade, împărtășiți colegului/colegei care este grupul cel mai important pentru identitatea dvs. Cum ați dobândit recunoașterea în aceste grupuri? Ce comportamente nu sunt acceptate? Puteți identifica cerințe contradictorii din partea unor grupuri diferite? Cum rezolvați aceste situații?
- iv. Identificați 3 aspecte pozitive și 3 negative care pot fi spuse despre țara în care locuiți. În ce măsură vă identificați dvs. personal cu acestea?
- v. Identificați cel puțin 10 obiecte cu care ați interacționat în ultimele zile. Exemplu: orezul pentru sarmale, tricoul, cartea, calculatorul, mașina etc. Pentru fiecare dintre acestea prezentați țara producătoare. Ce observați? Care este valoarea pe care aceste obiecte o aduc pentru dvs.? Dar pentru orașul/țara în care locuiți?

2.2. Minorități etnice în România

Chiar dacă, la nivel mondial, nu a fost stabilită o definiție unanim recunoscută și universal valabilă, prin **minorități naționale (sau etnice)** se înțelege existența și recunoașterea ca atare, a unor grupuri bazate pe factori unificatori și spontani, un grup bine definit de persoane care are cetățenia statului în care locuiește, care prezintă caracteristici etnice, culturale sau lingvistice distincte și sunt animate de voința de a păstra identitatea comună a membrilor săi, în special referitoare la cultura, tradițiile și limba lor, care sunt în inferioritate numerică în raport cu populația care constituie majoritatea, dar întrețin legături vechi, trainice și durabile cu acest stat.

Drepturile minorităților și multiculturalitatea sunt o realitate în România care implică recunoașterea pluralismului și a varietății culturale, a identității culturale a oricăror minorități.

România contemporană¹ reprezintă un stat omogen, din punct de vedere al populației majoritare. Însă în România trăiesc un important număr de minorități etnice (sau naționale), care oferă o varietate de tradiții istorice și culturale, constituind o bogăție pentru civilizația românească în ansamblul său.

Toate minoritățile naționale sunt rezultatul unei lungi istorii, dar sunt în egală măsură rezultatul complexității fenomenelor de cultură și civilizație care au obligat să trăiască împreună populații și etnii de o mare diversitate, uneori în armonie și înțelegere, alteori în situații de concurență și chiar adversitate.

Prin Constituția României este oferit minorităților un statut juridic la standardele prevăzute de convențiile și documentele internaționale. Astfel, articolul 4, titlul I al Constituției României menționează printre principiile generale, egalitatea în fața legilor și nediscriminarea nici unui dintre cetățenii săi: „România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără diferență de rasă, naționalitate, origine etnică, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială.

Minoritățile etnice au reprezentat întotdeauna un procent semnificativ din populația României. În anul 1930, populația României Mari era puțin peste 18 milioane de locuitori, iar românii reprezentau 73% după limba maternă și 71,9% după etnie, din populația țării. În anii 90, procentul minorităților din totalul populației României reprezenta circa 12%. Minoritățile etnice cele mai importante erau la acel moment erau cele reprezentate de maghiari, rromi, germani, ucraineni, ruși lipoveni, evrei, turci, tătari, armeni, bulgari, sârbi și croați, cehi și slovaci, polonezi, greci, albanezi, italieni. La ora actuală (2019) în România sunt recunoscute oficial 18 minorități etnice.

Se cunoaște că etniile minoritare completează tradițiile și cultura românească, oferind o privire de ansamblu asupra modului în care tradițiile minorităților și ale majorității s-au influențat și s-

¹ Aspectele teoretice și datele prezentate în această secțiune au fost sintetizate pe baza informațiilor oferite în cadrul lucrării *Istoria și tradițiile minorităților din România*. Autor: Toader Nicoară (2005), disponibilă la adresa:

http://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/sup_curs/istorie24.pdf, completate cu informații din recensământul din 2011 din România.

au potențat reciproc, de-a lungul timpului.

Conform recensământului din anul 2011, populația minoritară reprezintă un procent de circa 11% din totalul de 20,1 milioane locuitori. Cele mai importante minorități din România la acel moment erau cea maghiară – 1,23 milioane de locuitori (circa 58,9% din totalul minorităților), fiind urmați de romi – 0,62 milioane (29,8% din minoritari), ucraineni – 50,9 mii de locuitori (2,44% din minoritari), germani – 36 de mii (1,73%), turci – 27,7 mii (1,33%), ruși-lipoveni – 23,49 mii (1,13%) și cu sub 1% pondere (fiecare) din minoritari (20 de mii de locuitori sau mai puțin) – tătari, sârbi, slovaci, bulgari, croați, greci, evrei, italieni, polonezi, cehi și alte minorități (maghiari 6,1%, rromi 3%).

În județul Arad, pe lângă români conviețuiesc actualmente (2019) maghiari (5,3%) rromi (2,7%) și alte etnii al căror procent este de sub 1% pentru fiecare: șvabi, sârbi, evrei, bulgari, slovaci. Față de media națională și situația din alte județe, județul Arad are ponderea ce mai mare a populației de etnie maghiară și a populației de etnie romă.

Din cercetarea *“O școală pentru toți? - Accesul copiilor romi la o educație de calitate”*, realizată de către Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună” cu sprijinul UNICEF România, publicată în 2010, reies aspecte îngrijorătoare legate de aplicarea principiilor educației interculturale în școli cu o pondere importantă de elevi romi. Există încă atitudini de discriminare din partea cadrelor didactice, conceptele de „segregare” și „discriminare” sunt adeseori greșit interpretate și înțelese, iar școala continuă să impună valorile majoritare fără a crea loc pentru valorile minoritarilor. Adesea, dialogul dintre cadrele didactice și părinții romi se realizează greoi, de pe poziții de inegalitate, în limbaje diferite, iar din vocabularul acestor schimburi lipsesc referințele multiculturale propice unei educații interculturale.

Maghiarii

Cucerirea teritoriului intracarpatic de către maghiari se realizează lent pe etape succesive în secolele XI-XIII. Regii maghiari au colonizat secui, dar și sași și cavaleri teutoni, pe care i-au așezat în sudul Transilvaniei și în Tara Bârsei. În primele secole ale evului mediu, Transilvania a devenit leagănul unei civilizații specifice, în care conviețuiau, într-o relație complexă, uneori pașnică, alteori dificilă, grupuri etnice diverse, români, maghiari, germanici, secui, etc. Anton Verancics oferă în secolul al XVI-lea următoarea situație: românii formând o majoritate relativă, locuind peste tot, reprezentând în jur de două treimi, în timp ce ungurii, sașii, secuii formau cealaltă treime.

Între 1689-1867 Transilvania a făcut parte din imperiului Habsburgic, iar conscripția realizată la **1773** de înaltul comandament al Transilvaniei sub feldmareșalul J.Fr. Preiss, consemnează că românii reprezentau 63,5%, iar maghiarii, sașii și secuii cealaltă treime. Recensământul din **1880** atestă o prezență de 25,2% de maghiari, 12% germani și 54,9% români.

Conferința de pace de la Paris din 1919-1920 și tratatul semnat la Trianon au consacrat din punct de vedere al dreptului internațional unirea Transilvaniei cu România. Conform recensământului din **1930** existau în România mare un procent de 24,4% maghiari, 1.353.276 de persoane; populația maghiară era majoritară în județele din centrul țării Harghita, Covasna, și aveau procente semnificative în județe precum Mureș, Satu Mare, Bihor, Sălaj, Cluj, Arad, Maramureș, Brașov, Timiș.

În România interbelică maghiarii din România dezvoltă o largă rețea de instituții culturale, școli, teatre, societăți de lectură, și un important număr de publicații, ziare și reviste culturale. Maghiarii din România și-au dezvoltat și creat și după 1989 o importantă rețea de instituții culturale, de învățământ și de informare.

APLICAȚIE PRACTICĂ 11

- i. De câți oameni este nevoie pentru a forma un grup minoritar într-o societate? Ce drepturi pot/trebuie să aibă astfel de grupuri minoritare în societate?
- ii. Cât de pregătit vă considerați pentru a lucra în clase multiculturale? (1=deloc pregătit, 10=extrem de pregătit)
- iii. În ce măsură se aplică în dvs. principiile educației interculturale, în special în contexte multiculturale în care conviețuiesc în școală membrii celor mai numeroase etnii minoritare din România - maghiarii și romii?

Germanii

Germanii care trăiesc în România contemporană au un trecut istoric de secole, iar germanii de azi nu sunt deloc urmașii populațiilor germanice care au trecut peste teritoriul Daciei în epoca migrațiilor, ci sunt rezultatul unor procese istorice și evenimente complexe.

Unul din aceste procese este cel al așezării sașilor în Transilvania, începută între 1141-1162 și care durează până în secolul XIV. Primul val de colonizare al șvabilor a durat până la războiul dintre anii 1736-1739. Aceștia au fost de regulă țărani, meseriași lucrători silvici sau mineri, veniți din Stiria, Tirol, Saxonia și Boemia. Alături de ei au fost colonizați în Banat și alte grupuri de populație formate din spanioli, francezi, italieni.

Al doilea și cel mai important val colonizator se desfășoară în epoca Mariei Tereza, când Banatul este colonizat acum pe baza unui plan sistematic și minuțios. Au fost create noi localități și s-au delimitat casele și parcelele de pământ. În 1782 a fost inițiată a treia colonizare, în cursul căreia în Banat au fost aduse și populații protestante. În 1787 colonizarea oficială organizată de stat se consideră a fi încheiată.

În anul 1712, contele Karoly a adus pe domeniile sale din comitatul Satu Mare coloniști germani, ca și numeroși șvabi. În același mod au procedat și alte familii de magnați

transilvani. Coloniștii nou veniți se așează sau întemeiază peste 130 de localități. Din secolul XIV încoace elemente germanice au fost colonizate și în Maramureș. Veniți din Zips, din Salzburg și din Tirol, ei erau tăietori de lemne, lucrători la joagăre, dulgheri, plutași, mineri. După 1774, după ce partea de nord a Moldovei, Bucovina, este predată austrieilor, aici sunt de asemenea colonizate elemente germanice. La mijlocul secolului al XIX-lea elemente germanice au fost de asemenea colonizate în Dobrogea, iar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la București trăiau numeroși germani. Toate grupurile de germani de pe teritoriul României au adus o contribuție deosebită la dezvoltarea societății, culturii și artelor.

După declanșarea celui de-al doilea război mondial, o parte a germanilor din România au fost transferați în Germania. După Recensământul din **1948**, trăiau în România 343.913 germani, reprezentând 2,2% din populația țării. În **1990** un număr de 60.072 de germani părăsesc România. Recensământul din **1992** constată scăderea populației germanilor din România la 119.462 de persoane.

Rromii

În Țara Românească primul document îi amintește la 1385, în Transilvania la 1400, iar în Moldova la 1428. Aproape toate mănăstirile și familiile boierești dispuneau de familii de țigani cu statut de robi. Dimitrie Cantemir constată în Descrierea Moldovei că țiganii „erau răspândiți prin toată țara” și că „aproape că nu există boier care să nu aibă mai multe familii de țigani în stăpânirea sa.” Deși din punct de vedere demografic numărul lor este semnificativ, în lipsa datelor statistice este dificil de estimat cifra exactă.

În secolele XVIII-XIX societatea românească abolește robia țăganilor și ei sunt eliberați și emancipați. Țiganii nu constituiau o populație omogenă, ci formau grupuri distincte în funcție de îndeletniciri, unii erau sedentari în timp ce alții aveau un mod de viață nomad. Mihail Kogălniceanu în secolul XIX îi împarte în țigani rudari sau aurari, ursari, lingurari și lăieși. În Transilvania medievală doar puțini țigani aveau statutul de robi, cei mai mulți țigani au avut statut de iobagi regali.

Țiganii erau meșteșugari, unul dintre meșteșugurile preferate era fierăria. Alte meserii

practicate erau sităria, pietrăria, fabricarea lingurilor sau a șeilor, dar și ciubotele, cărămizi, în timp ce țigăncile erau slujnice, bucătărese.

Prima lege care eliberează o parte a țăganilor este dată în Țara Românească la 1843. În Moldova, Mihail Sturza la 1844, face să se adopte „legea pentru regularizarea țăganilor mitropoliei, a episcopieiilor și mănăstirilor de obște”, prin care țăganii aparținând bisericii deveneau liberi. La 1844, țăganii statului deveneau și ei liberi. În 1847, Gheorghe Bibescu propune Adunării o lege de eliberare a țăganilor bisericilor și mănăstirilor, ca și a oricărui așezământ public.

Ultima categorie de robi țăgani eliberați a fost cea a țăganilor proprietate a particularilor prin Barbu Știrbei, care la 1856 votează Legea pentru emanciparea tuturor țăganilor din Principatul Țării Românești (circa 250 000 de oameni).

Legile de emancipare au condus la ceea ce istoricii numesc a doua mare migrație a țăganilor: după eliberare o mare parte de țăgani migrează spre Europa centrală și de vest. Noii veniți se deosebeau de cei care se așezaseră deja în evul mediu. Ei se numesc Rom, iar dialectele vorbite au o componentă lingvistică dinspre limba română.

Recensământul din 1930 identifică un număr de 262.501 persoane care s-au declarat de neam țăgănesc (1,5% din populație). În România interbelică ei reprezentau a șasea etnie a țării după români, unguri, germani, evrei, ucrainieni și ruși. „Problema țăganilor” și deportarea în Transnistria în timpul regimului Antonescu (1942-1944) din cauza „pericolului” țăgănesc, numărul exagerat de mare de țăgani (se estimau a fi circa 600.000). În vara și începutul toamnei anului 1942, 25.000 de țăgani au fost instalați în casele unor locuitori ucrainieni evacuați sau în bordeie de pământ unde au condiții precare de viață și igienă, alimentația deficitară, ceea ce a provocat moartea un număr important dintre ei. Colonizarea țăganilor în Transnistria a reprezentat o mare tragedie și în același timp un eșec.

Numărul rromilor cunoaște o creștere importantă în anii de după război (cifrele trebuie luate cu precauție), de la circa 300.000 în perioada interbelică, la 540.000 în 1983, la o populație de minim 819.446 și maxim 1.010.646 persoane la 1992, reprezentând între 3,6% și 4,6% din totalul populației României. Recensământul din 1992 dă cifra de 401.087

rromi, anumiți cercetători dau pentru aceeași dată circa 1 milion, iar cercetări sociologice avansează cifre cuprinse între 1.180.000 și 1.500.000 de rromi. Unii lideri ai rromilor avansează chiar cifre de 2-3 milioane de romi în timp ce organizațiile internaționale operează curent cu cifra de 2.500.000 de rromi pentru România.

APLICAȚIE PRACTICĂ 12

- i. Comentați textul:
Decizia de a recunoaște sau a defini un grup de oameni ca “minoritate” este o provocare, deoarece, pe de o parte, poate duce la creșterea discriminării și segregării, iar pe de altă parte poate conduce la o creștere a drepturilor și responsabilităților unui grup special.
- ii. Dați exemple de politici sau documente legislative pe care le cunoașteți care reglementează drepturile și responsabilitățile minorităților și ale imigranților în România. Cum influențează acestea activitatea curentă a cadrelor didactice?
- iii. Formați diade în care să identificați diferitele tipuri de migrație (emigrație/imigrație) cu care se confruntă România (ex: migrația tinerilor absolvenți, migrația actorilor din sistemul medical, migrația pentru muncă sezonieră, migrația părinților și rămânerea copiilor acasă; imigrația pentru muncă, refugiații sirieni etc.). Identificați în practica dvs. activități curriculare sau extracurriculare care îi pregătesc pe tineri pentru a face față acestor tipuri de schimbări din viața personală și școlară și pentru contactul cu persoane care aparțin altor culturi. Descrieți pe o foaie de flipchart o astfel de practică.

2.3. Școala interculturală

Ciolan (2002) consideră că “educația interculturală nu trebuie privită ca un ados la activitatea obișnuită din școală. Interculturalitatea nu înseamnă în primul rând *altceva*, ci mai ales *altfel*. [...] Pentru a avea o școală interculturală nu este suficientă, de exemplu, prezența elevilor care provin din grupuri etnice diferite. Este nevoie de un climat intercultural, iar pentru constituirea acestuia trebuie să se îndeplinească anumite condiții cum ar fi:

- a. Așteptările pozitive din partea profesorului.
- b. Un mediu de învățare care sprijină interacțiunile pozitive între membrii diferitelor grupuri socio-culturale.
- c. Un curriculum intercultural”.

Educația interculturală promovează atitudinea de deschidere, de acceptare și înțelegere firească a raportului dintre indivizi, respectarea diferențelor culturale prin valorificarea pozitivă a relațiilor de egalitate între oameni.

2.3.1. Profilul profesorului competent cultural

Este necesar nu doar să știm ce înseamnă la nivel teoretic anumite noțiuni din domeniul educației interculturale, ci să vedem și în mod concret în ce fel școlile și mediile educaționale aplică în practica școlară aspecte privind diversitatea. Educația interculturală oferă prilejul copiilor cu fundamente culturale și sociale diferite să comunice, să învețe împreună, să se dezvolte ca indivizi care sunt conștienți de propria identitate culturală și cu respect pentru alții. Astfel este susținută și dezvoltată ideea **școlilor incluzive**.

Profesorul se află în prima linie în lucrul cu elevii în clase multiculturale. Așa după cum arată un raport recent (Comisia Europeană, 2019), integrarea cu succes a copiilor din diferite medii socio-culturale în școală presupune ca profesorii să dețină un set de competențe specifice. Cu toate acestea, în două treimi din țările investigate, predarea în clase multiculturale este încă

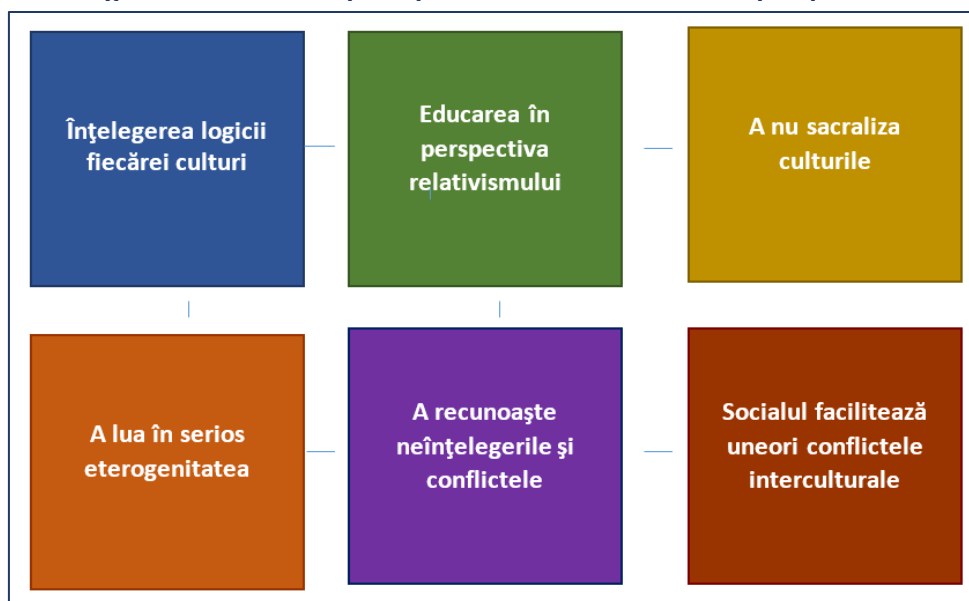
văzută ca o provocare pentru profesori.

Potrivit lui Cucos (n.d.), “programele de formare a formatorilor, proiectate pentru a ajuta profesorii să devină adevărați mediatori culturali și agenți ai schimbării, trebuie să-i ajute să achiziționeze:

- **cunoștințe din științele socio-umane:** teorii și concepții despre stereotipuri, prejudecăți, etnocentrism, minorități etc., caracteristici ale elevilor din diverse etnii, rase, spații culturale, grupuri și clase sociale;
- **strategii de predare diferențiată** în funcție de capitalul cultural al educatului;
- **clarificarea propriei identități culturale:** trebuie să aibă o înțelegere clară a moștenirii sale culturale și să înțeleagă cum pot experimentele sale interacționa cu cele ale unor grupuri de altă proveniență culturală;
- **atitudini intergrupale și interetnice** pozitive;
- **aptitudini:** de a lua decizii instrucționale pozitive, de a rezolva conflicte intergrupale, de a formula o categorie de strategii de predare și activități care vor facilita reușita școlară a elevilor din diverse etnii, culturi, grupuri și clase sociale”.

S-au stabilit o serie de norme sau principii de realizare a formării în perspectivă interculturală. Iată câteva reguli procedurale de bază în formarea interculturală (Camilleri, 1999 apud Cucos n.d.):

Figura 1 - norme sau principii de realizare a formării în perspectivă

- a. **Înțelegerea logicii fiecărei culturi.** Fiecare individ trebuie asigurat că face parte dintr-o cultură ce are toate atributele demnității și valorii. Nu pot fi catalogate anumite culturi ca fiind minore, bizare, șocante sau să fie avnsate ierarhii valorice între culturi. Culturile se construiesc în funcție de un anumit mediu, răspunzând unor nevoi bine determinate. O cultură prezentată în situația funcționării acesteia nu mai apare deloc stranie, dar transplantată chiar explicativ într-un alt context (cum ar fi o cultură a trecutului valorizată după canoanele prezentului), aceasta este devalorizată sau desființată. Culturile trebuie explicate pornind de la modelele de plecare, de la principiile profunde care le-au generat.
- b. **Educarea în perspectiva relativismului.** Sistemele culturale trebuie judecate “în relație cu”, într-un mod detașat. Un prim nivel al acestei poziții constă în a prezenta modelul tău cultural, fără însă a-l impune. Al doilea nivel ar consta în conștientizarea faptului că nu avem nici un motiv în a decreta superioritatea culturii proprii, ceea ce ne îndeamnă să fim toleranți față de alții.
- c. **A nu sacraliza culturile.** Legitimând anumite culturi, ca practici acceptabile, nu trebuie ajuns la a le supradimensiona în defavoarea altora. Dinamica interculturală implică schimbare și transformare permanentă. Interculturalul înseamnă înțelegerea culturii ca dialog cu alții. Toate culturile trec, au o viață oarecare, se transformă, se transfigurează în multiple forme în timp și spațiu.
- d. **A lua în serios eterogenitatea.** Eterogenitatea nu are nimic blamabil în sine, trăim în spații culturale multiforme, diferențiate. A fi contra rasismului, a cunoaște mecanismele excluziunii și a lupta împotriva barierelor artificial construite între indivizi sau colectivități constituie o conduită ce se cere a fi achiziționată de cel chemat să realizeze educație pentru diversitate.
- e. **A recunoaște neînțelegerile și conflictele.** Conflictele între culturi sau între persoanele aparținând unor topici culturale diferite sunt evidente, iar a le conștientiza constituie primul pas în a le rezolva.
- f. **Socialul facilitează uneori conflictele interculturale.** Insecuritatea economică, șomajul, concurența pe piața muncii, schimbările sociale, orgoliile de tot felul valorile, au și o

componentă culturală care antrenează conflict, inclusiv în perspectivă interculturală.

Colectarea informațiilor despre nevoile, interesele și competențele elevilor la începutul procesului educațional este o sarcină simplă de bază pe care profesorii trebuie să o realizeze în școlile multiculturale. Acest pas este important pentru ca profesorii să își poată planifica în mod adecvat predarea și activitățile cu elevii pentru a răspunde cât mai bine nevoilor individuale ale acestora. Realizarea acestei etape este susținută prin recomandări specifice de către autoritățile educaționale din anumite țări, pe când în alte țări procesul este lăsat la latitudinea profesorilor.

A învăța intercultural înseamnă a ajuta copiii să exploreze și să înțeleagă partea invizibilă a aisbergului atât la ei, cât și la alte persoane cu care vin în contact pentru a putea discuta cu alții despre aceste lucruri, a-i înțelege mai bine și a găsi aspecte comune.

Prin formare continuă profesorii au șansa nu doar să își îmbunătățească abilitățile existente, dar și să își construiască unele noi. Este esențial ca profesorii să își actualizeze

APLICAȚIE PRACTICĂ 13

- i. Identificați punctele tale tari și slabe legate de profilul unui profesor competent multicultural. Realizați portretul profesorului care lucrează în clase multiculturale. Evidențiați 5 trăsături de personalitate și 5 competențe care îl fac un bun și apreciat profesor în acest context.
- ii. Analizați în grupe de câte 4 diferite secțiuni ale standardului ocupațional al profesorului în România. Identificați secțiunile documentului care iau în considerare aspectele interculturale. Extrageți cunoștințele, abilitățile și atitudinile care se referă la educația în clase interculturale. Ce observații aveți?
- iii. Identificați în echipă câteva situații de formare a dvs. ca profesori în perspectiva deschiderii multi și interculturale în timpul școlarității de până acum. Prin ce se diferențiază tipurile de educație menționate? Care sunt zonele de intersecție ale acestora?
- iv. Identificați o dimensiune din profilul profesorului competent multicultural pe care doriți să o îmbunătățiți și formulați un obiectiv de îmbunătățire. Stabiliți 5 pași pentru a ajunge la obiectivul dorit. Pentru fiecare pas stabiliți: data, persoanele care vă pot ajuta, acțiunile pe care trebuie să le îndepliniți.

cunoștințele și competențele pentru a putea face față cu succes schimbărilor care intervin la nivel școlii, clasei, grupurilor de elevi. Raportul Comisiei Europene (2019) evidențiază faptul că în țările europene există formare continuă pentru profesori în domenii precum: metode de predare în clase multiculturale, integrarea elevilor în școală, discriminare, sprijin pentru elevii care au suferit traume, însă în majoritatea țărilor investigate urmarea acestor cursuri de către profesori nu este obligatorie.

2.3.2. Abordarea școlii în ansamblu - “the whole school approach”

Una dintre abordările de succes în practicile internaționale o reprezintă “*the whole-school approach*” – sau abordarea școlii în ansamblu - o abordare colaborativă care implică profesorii, directorul, alți specialiști din școală, părinții și reprezentanți ai comunității. Această abordare reprezintă un factor semnificativ în adresarea nevoilor elevilor care provin din diferite medii culturale și sociale și asigurarea progresului lor continuu. Unul dintre rolurile cele mai importante ale școlii este acela de a promova dialogul, prin pregătirea elevilor în a participa la dialog, precum și prin practicarea acestuia ca metodă pedagogică, dar și ca obiectiv de sine stătător al educației. Dialogul va fi aplicat nu doar la nivelul clasei, între elevi sau între cadrele didactice și aceștia, dar și între școală și comunitate.

Teoria sferelor de influență suprapuse – afirmă că elevii învață mai mult atunci când părinții, educatorii și alții din comunitate împărtășesc scopurile și responsabilitățile pentru învățarea elevilor și lucrează împreună, nu individual (Epstein, 2009). Ariile care se suprapun într-o oarecare măsură sunt familia, școala, comunitatea.

Rolul **profesorului** în internalizarea principiilor educației interculturale de către elevi este crucial, însă definirea rolului depinde de tipul de pedagogie asumată de către cadrul didactic. Pedagogiile tradiționale evidențiază atitudinea profesorului atotștiutor, iar elevul rămâne un receptor pasiv de cunoștințe.

Așa cum evidențiază și Anca Nedelcu (2005), profesorul competent din punct de vedere intercultural, cel care pregătește elevii pentru ziua de mâine, nu poate lucra cu pedagogii ale „zilei de ieri”. Astfel, tipul de pedagogie care se potrivește obiectivelor și principiilor educației

interculturale este pedagogia constructivistă. Aceasta combină dimensiunea cognitivă a actului de învățare cu cea care încurajează acțiunea. De asemenea, premisa pedagogiei constructiviste, conform careia nu există adevăruri absolute, este și unul din principiile de bază ale educației interculturale. În cadrul pedagogiei constructiviste, profesorul este mai degrabă un „facilitator al învățării, un „mediator cultural”, un „moderator al dialogurilor” prin care elevul este condus către obiectul învățării prin propria reflecție, cu ajutorul dialogului și al comunicării.

Pedagogia constructivistă modelează sarcinile profesorului, astfel încât acesta să nu mai constituie sursa principală de informație, ci doar *una* din resursele pe care elevii le pot utiliza în procesul de învățare, să stimuleze dialogul între elevi, să încurajeze autonomia elevului în sensul împuternicirii acestuia și pentru a-i dezvolta abilitățile de gândire critică.

Studiul TALLIS Teaching and International Survey (2007–2008) realizat de OECD asupra 90.000 profesori din 23 de țări a arătat însă că majoritatea profesorilor nu beneficiază de suficientă formare pentru a putea aborda sau evalua situații dificile care rezultă din lucrul cu elevi care vorbesc în diferite limbi sau aparțin diferitelor culturi sau religii.

Elevul va fi încurajat să-și asume un rol activ, reflexiv, constructiv, dar și critic, în interacțiunea cu profesorul și în dialogul cu ceilalți elevi. De asemenea, pentru a putea lua parte în mod eficient la activitățile din cadrul educației interculturale, elevul are nevoie să se simtă valorizat în propria sa identitate culturală, etnică și religioasă. Atunci când acesta este supus unor atitudini discriminatorii, reacția sa la reflecția asupra propriei culturi poate da rezultate adverse, din cauza complexelor de inferioritate internalizate sub acțiunea discriminării suferite.

Literatura de specialitate (Epstein, 2009) relevă un rol semnificativ al implicării **părinților** în colaborarea cu școala în ce privește dezvoltarea și educația copiilor, dar și avantajele la nivelul părinților, profesorilor și comunității. Cu toate acestea, practica indică, în școlile de masă dar mai ales în școlile din medii dezavantajate de bariere culturale, psihologice și sociale care blochează nu doar colaborarea în interesul copiilor, dar de multe ori și o comunicare minimală între acești actori (Goia et al., 2013). **Parteneriatul școală-familie-comunitate (SFC)** este dat de relațiile de

colaborare între personalul școlii și familiei, membrii comunității, organizații (companii, biserica, biblioteci, servicii sociale) pentru a implementa programe și activități care să îi ajute pe elevi să reușească (Bryan, 2004; Smith et al., 2007; Bryan & McCoy, 2007).

Parintii joacă un rol determinant în generarea credințelor și a atitudinilor copiilor, și ca atare pot influența pozitiv sau negativ deprinderile și atitudinile pe care elevul și le însușește în cursurile de educație interculturală. Stereotipurile părinților sunt transmisibile la copii și se pot dovedi greu de înlăturat atunci când, odată darămate în cadrul cursurilor de educație interculturală, sunt reînstaurate în mediul familial. Poate apărea atunci conflictul intern al elevului care primește acasă un set de orientări și de criterii de evaluare a realității înconjurătoare, iar școala și cursurile de educație interculturală încearcă să dezrădăcineze tocmai aceste imagini și stereotipuri primite. Atunci, rolul educației interculturale este cu mult îngreunat și devine vizibil faptul că procesele din cadrul educației interculturale sunt puternic influențate de mediul social în care au loc. Sunt necesare realizarea unor parteneriate școlă-familie-comunitate astfel încât școala, familia și mediul în care revine copilul după ce termină școala să se susțină reciproc și să ofere mesaje convergente privind importanța școlii și a educației.

A apărut necesitatea ca formatorii viitorilor profesori să îi "echipeze" pe profesori cu abilități și strategii pentru a dezvolta o comunicare eficientă cu părinții. Pe lângă activitățile de formare, este necesar ca profesorii să exploreze percepțiile părinților despre rolurile lor, conținutul și contextul colaborării dintre ei. Școlile au nevoie de metodologii prin care să se asigure că dezvoltă relațiile școală-familie într-un mod care să țină cont de nevoile copiilor, părinților, profesorilor și să crească participarea părinților la activitățile școlare.

"Se constată că în realitate implicarea părinților este mai mică decât ar fi de dorit. Profesorii manifestă un amalgam de atitudini pozitive și negative. În ce privește experiența se constată că profesorii începători minimizează rolul implicării familiei. Din perspectiva diferențelor dintre profesori pe cicluri de învățământ, se constată că cei din învățământul primar implică mai mult familia decât cei din învățământul gimnazial și liceal, de multe ori nefiind clar profesorilor cum anume să implice familia (Dor, 2013).

Shartrand (1997 apud Smith et al., 2007) a arătat că deși participarea părinților este unul dintre scopurile legii educației naționale americane, pregătirea profesorilor pentru a îndeplini acest

obiectiv nu este suficientă. Profesorii au nevoie de noi cunoștințe pentru a interacționa mai eficient cu părinții. Un cadru în acest sens ar putea cuprinde următoarele arii (Smith et al., 2007; Amatea & Clark, 2005):

- a. implicare generală a părinților (informații cu privire la obiectivele generale ale implicării părinților, avantaje, bariere, cunoștințe, abilități, atitudini);
- b. cunoștințe generale despre familii și diferențe culturale, de creșterea copiilor, situații de viață;
- c. comunicare bidirecțională casă-școală;
- d. implicarea părinților în situații de învățare, de asemenea și în afara școlii;
- e. sprijin pe care părinții să îl ofere școlii atât în interiorul școlii, cât și în afara ei;
- f. sprijin acordat familiilor de către școală;
- g. familiile ca agenți ai schimbării – implicare în procesul de luare a deciziilor, dezvoltare de politici, curriculum și programe, formarea părinților etc.

Există o serie de studii axate pe dacă și cum implicarea familiei influențează succesul elevilor în școală; rezultatele sugerează că implicarea familiei contribuie la îmbunătățirea rezultatelor, frecvenței școlare și o mai mare responsabilitate a elevilor pentru munca legată de școală (Cankar & Deutsch, 2009); implicațiile acestor rezultate pentru școli țin de faptul că, dacă acestea doresc să dezvolte parteneriatul cu părinții și să îmbunătățească succesul elevilor, atunci trebuie să regândească rolul familiei și implicării comunitare; școlile trebuie să planifice programe de parteneriat care să stabilească legătura dintre familie și școală în cadrul activităților care influențează succesul elevilor și creșterea într-un mod încurajator” (Goia et al., 2013).

Raportul Comisiei Europene (2019) a subliniat rolul central al **managementului școlii** pentru implementarea unor programe de educație multi și interculturală în școli. Acest proces poate presupune numeroase dificultăți pentru management, întrucât elevii au nevoie de suport multi-dimensional din partea unor categorii profesionale diferite (nu doar profesorii, ci și asistenții sociali, psihologii, consilierii școlari, logopezii etc.), localizate uneori în afara școlii și care presupun o serie întreagă de demersuri de colaborare ale managementului cu organizații de stat, organizații non guvernamentale, autorități sau reprezentanți ai comunității. În puțin mai mult de

jumătate din țările investigate, autoritățile sprijină realizarea unor resurse sau a unor cursuri pentru directori în această direcție.

APLICAȚIE PRACTICĂ 14

- i. Enumerați cel puțin trei persoane/personalități ale minorităților etnice din România pe care le cunoașteți și explicați prin ce v-au atras atenția, cum s-au făcut remarcate, care sunt realizările personale sau profesionale ale acestora.
- ii. Precizați un eveniment important din istoria minorităților etnice din România care v-a marcat sau care a avut influență directă asupra istoriei familie dvs.
- iii. Dezbateri pro și contra. Formați două grupuri în funcție de răspunsul personal la afirmația: Politicile educaționale trebuie îndreptate mai degrabă asupra majorității decât asupra minorităților etnice. Fiecare grup aduce argumente în dialog, fără atac la persoană. La finalul dezbaterii, membrii unui grup se pot alătura celui alt grup sau se pot situa pe o linie de mijloc (neutră) dacă părerile și convingerile personale s-au modificat în urma discuțiilor purtate.
- iv. Acvariul. Formați două grupuri concentrice. Grupul din interior este format din 6 cadre didactice care discută părerile și argumentele personale cu privire la următoarele afirmații:

“Dialogul și înțelegerea dintre persoane care aparțin unor culturi diferite și care trăiesc în același stat țin atât de atitudinile noastre personale, cât și de politicile la nivel de stat”.

- v. Formatorul notează pe tablă 4 stații importante:

1. Whole school approach;
2. Activitatea la clasă;
3. Activități extracurriculare;
4. Mobilități.

Fiecare stație va beneficia de o gazdă. Puteți să vă alegeți câte o stație unde să poposiți 15 minute și să oferiți colegilor experiența dvs. în legătură cu exemple din activitatea dvs. didactică.

După 10 minute vă veți îndrepta către o altă stație, până când veți ajunge să treceți prin fiecare. Gazda va sintetiza pe o foaie de flipchart ideile prezentate. La final, cele 4 gazde vor prezenta grupului mare rezultatele notate pe foaia de flipchart.

EVALUARE 2

Abordați, la alegere, două dintre subiectele următoare:

1. Costruiți individual un **scenariu al unei activități** la clasă, utilizând una dintre metodele pe care le considerați relevante pentru formarea elevilor în spiritul respectului și înțelegerii alterității culturale.
2. Discutați în grup **atitudini și practici pedagogice** în școală care pot conduce la discriminarea copiilor care aparțin minorităților etnice. Alegeți un astfel de exemplu și identificați, în grup, modalități alternative de abordare a situațiilor respective, care să ilustreze aplicarea principiilor educației multi și interculturale.
3. Realizați individual **portretul** elevului imigrant/care aparține unei minorități etnice în România și al cadrului didactic ce lucrează în clase multiculturale. Descrieți cu ce bagaj de resurse (calități, puncte tari, atitudini, abilități, cunoștințe) și cu ce dificultăți (limbă, preconcepții, despărțirea de prieteni/familie, curriculum etc.) se confruntă amândoi la integrarea în sistemul educațional românesc.
4. Discutați în diade despre **strategii și metode** specifice de predare-învățare-evaluare, individualizate și particularizate pentru copiii care aparțin diferitelor minorități etnice. Realizați un inventar al grupului cu astfel de metode, pe o foaie de flipchart, pe care să îl prezentați grupului mare.

CAPITOLUL 3.

Comunicare și interacțiune multi și interculturale în societate și în mediul școlar

“Cuvintele draguțe pot fi scurte și ușor de spus, dar ecourile lor sunt cu adevărat nelimitate”.

Maica Teresa

3.1. Comunicare și competență interculturală

Cu siguranță că ați vizitat diferite țări și dorind să cumpărați un сувенир ați întâlnit diferite tehnici de negociere practicate de vânzători. Se potrivește acest lucru culturii din care veniți, sau pentru dvs. prețul afișat este prețul final și gata? Gândiți-vă la stiluri de negociere fără să alunecați în generalizări sau stereotipuri (de genul: “stilul de negociere al italienilor”). De asemenea, este important să fim conștienți că oameni din aceeași țară pot avea stiluri de negociere diferite când se implică în diferite activități sau când interacționează cu diferite categorii de oameni.

Comunicarea și interacțiunea cu oamenii din alte culturi conduc la formarea competenței interculturale. M. J. Bennet sugerează că atunci când oamenii interacționează unii cu alții își pot forma **sensibilitatea interculturală** (abilitatea de a experimenta diferențele culturale), ceea ce le permite să își dezvolte competența interculturală (abilitatea de a te gândi și a te comporta în modalități adecvate intercultural). M.J. Bennet a elaborat **Modelul² dezvoltării sensibilității interculturale – DMIS** care explică reacțiile oamenilor atunci când se întâlnesc cu

² Descrierea modelului este preluată integral de la *Intercultural Learning for AFS & Friends*, disponibilă la: <https://woca.afs.org/education/p/icl-for-afs-and-friends>

diversitatea/diferența culturală. Bennet a observat că oamenii abordează diversitatea culturală în modalități predictibile, care pot fi împărțite în 6 stadii de dezvoltare a sensibilității interculturale, fiecare stadiu construindu-se pe achizițiile precedentului stadiu.

a. NEGAREA.
Persoanele care sunt în acest stadiu neagă diferențele culturale. Ei știu cum se desfășoară lucrurile în propria cultură și presupun că în alte grupuri/locuri e mai mult sau mai puțin la fel. Întrucât în această etapă indivizii presupun că nu există diferențe culturale, ei nu sunt interesați de tema culturii.
Fraze tipice utilizate de cei care se află în acest stadiu: i. Toate orașele sunt la fel – multe clădiri, prea multe mașini și Starbucks. ii. Nu am fost în contact cu alte culturi și tema aceasta nu mă interesează.
b. APĂRAREA.
În acest stadiu indivizii devin conștienți de diferențele culturale și se simt adesea amenințați sau intimidați de acestea. Pentru ei, lumea se împarte în “noi” și “ei”. Există două forme de apărare: cea în care indivizii consideră “noi” mai bun decât “ei” și cealaltă formă, opusă, în care indivizii admiră alte culturi și consideră propria cultura inferioară acestora.
Fraze tipice utilizate de cei care se află în acest stadiu: i. Când mergi în altă țară, îți dai seama ce bună e țara ta! ii. Compatrioții mei mă fac să mă simt rușinat, de aceea îmi petrec tot timpul cu nativii din țara în care mă duc.
c. MINIMIZAREA.
În acest stadiu indivizii consideră că, din moment ce suntem cu toții oameni, toți suntem la fel. Pentru ei, diferențele culturale sunt triviale – ceea ce contează cel mai mult este faptul că suntem cu toții ființe umane și avem sentimente, speranțe, nevoi. Indivizii acționează după regula: tratează-i pe alții așa cum dorești să te trateze alții pe tine.
Fraze tipice utilizate de cei care se află în acest stadiu:

i. Cheia pentru a te înțelege cu alții din alte culturi este să fii autentic și onest. ii. Tradițiile sunt diferite, dar când ajung într-adevăr să cunoști oamenii, îți dai seama că, de fapt, ei sunt la fel cu noi.
d. ACCEPTAREA.
Indivizii care sunt în acest stadiu sunt capabili să recunoască faptul că există diferențe semnificative între indivizii care aparțin unor culturi distincte și să accepte și respecte aceste diferențe. Cu toate acestea, indivizii în acest stadiu încă se simt insecurizați în legătură cu modul de abordare a acestor diferențe.
Fraze tipice utilizate de cei care se află în acest stadiu: i. Câteodată mă simt confuz știind că valorile sunt diferite în alte culturi, vreau să le respect, dar în același timp vreau să îmi mențin și propriile valori. ii. Știu că familia care mă găzduiește și eu am avut experiențe de viață diferite, dar învățăm cum să trăim împreună.
e. ADAPTAREA.
În acest stadiu indivizii au dobândit competența și experiența de a aborda în mod eficient diferențele culturale. Ei sunt capabili să își adapteze modalitățile proprii de a comunica și interacționa, precum și valorilor existente în alte culturi. Ei se simt complet confortabil interacționând cu oameni care au credințe și valori diferite. Cultura este acum văzută ca un proces de implicare/cunoaștere a altora decât ceva ce alții “au”. În acest stadiu indivizii au dezvoltat empatie culturală și acționează conform regulii: tratează-l pe alții așa cum și-ar dori aceștia să fie tratați.
Fraze tipice utilizate de cei care se află în acest stadiu: i. Oricare ar fi situația, pot să mă uit normal la ea dintr-o varietate de perspective culturale. ii. Salut oamenii din cultura mea și pe cei din cultura gazdă în mod diferit, ținând cont de modul în care se arată respectul în cele două culturi diferite.

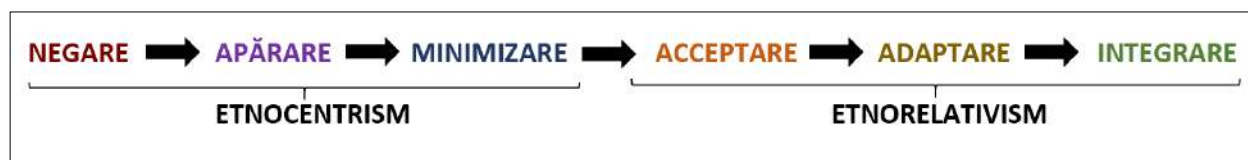
f. INTEGRAREA.

Acest stadiu este legat de identitatea culturală a unei persoane. În acest stadiu, indivizii au dezvoltat un sentiment despre sine ca membru al două sau mai multe grupuri culturale. Individul se simte confortabil cu relativitatea culturală și e capabil să evalueze cât de adecvat este un răspuns în funcție de context.

Fraze tipice utilizate de cei care se află în acest stadiu:

- i. Oricare ar fi situația, în mod obișnuit pot să mă uit la ea dintr-o varietate de perspective culturale și mă simt confortabil cu acest lucru.
- ii. Îmi place să particip 100% în cele două culturi ale mele.

Figura 2 - Stadii de dezvoltare a sensibilității interculturale (M.J. Bennet)

În școală, modelul DMIS ne poate ajuta să înțelegem mai bine nevoile elevilor noștri, pornind de la etapa în care se situează și să construim activități prin care ei să poată să-și dezvolte competența interculturală care le va permite să comunice și să aibă interacțiuni de succes în lumea noastră multiculturală.

“Comunicarea interculturală este acel schimb sau tranzacție valorică, însoțită de înțelegerea semnificațiilor adiacente, între persoane sau grupuri care fac parte din culturi diferite. Schimburile se pot realiza la nivel ideatic, verbal, nonverbal, comportamental, fizic, obiectual, organizațional. Pot fi implicite sau explicite, inconștiente sau deliberate.” (Cucoș, n. d.)

Modalități de sprijinire a celor aflați în fiecare din aceste 6 stadii, identificate de Milton J. Bennet împreună cu Janet Bennet:

- Cei aflați în stadiul de **NEGARE**: este necesar să învețe să recunoască existența diferențelor culturale.
- Cei aflați în stadiul de **APĂRARE**: își pot diminua perspectivele polarizate prin evidențierea “umanității comune” și a similarității în nevoi și sentimente.
- Cei aflați în stadiul de **MINIMIZARE**: este necesar să dezvolte conștientizarea culturală și să învețe că, deși există semănări între culturi, există și multe diferențe.
- Cei aflați în stadiul de **ACCEPTARE**: este necesar să își rafineze analizele cu privire la contrastele culturale, focalizându-se pe diferențele culturale și practicând schimbarea cadrului de referință cultural.
- Cei aflați în stadiul de **ADAPTARE**: este necesar să își perfecționeze abilitățile din cadrul de referință cultural și să își crească abilitatea de a empatiza cu alții.

Fenomenul transmisiei culturale este deosebit de complex. Pentru a avea o imagine asupra acestui proces, vom apela la **modelul transmisiei culturale** ce este propus de Berry și colaboratorii săi în 1992 (apud Cucoș, n.d.):

MODELUL TRANSMISIEI CULTURALE		Exemplificați cu câteva trăsături de personalitate pe care le aveți și care sunt încorporate dinspre direcția invocată.
A. Transmisie verticală (de la antecedenti direcți)	1. enculturația generală 2. socializarea realizată de părinți	

B. Transmisie oblică (de la alți adulți)	1. din propriul grup - enculturația generală, socializarea specifică 2. de la alte grupuri - aculturația generală, resocializarea specifică	
C. Transmisie orizontală (de la congeneri, persoane de aceeași vârstă)	1. enculturația generală 2. socializarea specifică de la cei de aceeași vârstă.	

“Comunicarea interculturală pune față în față două tendințe oarecum contradictorii: **stabilitate și schimbare**. Adaptarea presupune deschidere asupra mediului, dar și o receptare a unor stimuli așa cum sunt ei la un moment dat printr-o necesară, dar dificilă **acomodare**. Sunt situații când mediul presează asupra noastră, obligându-ne să ne transformăm. Apare acum procesul de **asimilare**, în sens piagetian, respectiv de modificări interne datorate modificărilor externe. Ca subiect autonom, structurat, trebuie să receptez modificările exterioare pentru a face din ele modificările mele interne, după legile mele proprii. Acomodările și asimilările nu sunt separate unele de altele; ele lucrează împreună, reglând și echilibrând relația individului cu lumea. Pentru înțelegerea mutuală, este necesară o negociere a sistemului de referințe comune între partenerii acestui schimb. Comunicarea interculturală se mulează pe un **joc dintre închidere și deschidere**.

S-ar părea că liantul comun, platforma de legătură dintre diferiții protagoniști culturali, este deținut de **metacomunicare**. Aceasta este constituită, după Demorgon (1989), din componente direct perceptibile precum dispozitivul nonverbal care însoțește comunicarea verbală (suport imagistic, mimică, pantomimică, gesturi, tăcere, mod de rostire a numelor proprii etc.).

Au fost propuse și alte concepte ce pot exprima ipostaze ale comunicării interculturale. De pildă, Demorgon (1999) propune conceptul de **complex intercultural**, care ar putea facilita înțelegerea

drumului către alteritate. Complexele intraculturale se constituie cu prioritate prin intermediul a două procese diferite: **întăriri și compensări**. Întăririle operează pornind de la răspunsuri bine selecționate, adaptându-le, dacă este necesar. Compensările se compun din corijări, ponderări, nuanțări, contextualizări ale unor răspunsuri culturale și țin de maleabilitatea unei culturi. Comunicarea culturală dobândește astăzi noi trăsături: **raționalizare și internaționalizare.**" (Cucoș, n.d.)

Un alt aspect important atunci când vorbim de comunicare interculturală este **comunicarea nonverbală**. La fel ca și comunicarea verbală și cea nonverbală diferă de la cultură la cultură.

Din perspectiva comunicării sociale, **spațiul** reprezintă un sistem nonverbal de comunicare umană. T. H. Hall a introdus în 1959, în cartea "*The Silent Language*" noțiunea de **proximitate** și modul în care oamenii utilizează spațiul dintre ei pentru a comunica. În 1966, în cartea "*The Hidden Dimension*" a dus mai departe ideea de proximitate, identificând **4 tipuri de spații** dintre oameni: spațiul intim, personal, social și public.

Spațiul intim	până la 50 cm în jurul nostru, în care lăsăm să pătrundă familia și prietenii apropiați. Este spațiul șoptitului la ureche și al îmbrățișărilor. Devenim nervoși când altcineva intră în spațiul personal fără acordul nostru.
Spațiul personal	(0,5 - 1,2 m) - în care pătrund prietenii și cunoscuții, iar străinii sunt văzuți ca intruși. Este spațiul stangerilor de mână și al discuțiilor informale.
Spațiul social	(1,2 - 3,6 m) - în acest spațiu oamenii iau parte la interacțiuni formale, cu necunoscuți, aici au loc întâlniri și comunicări sociale. În viața socială, este distanța impusă de ghișeu, masă, tarabă.
Spațiul public (peste 3,6 m)	este un spațiu deschis tuturor. Aici comunicarea își pierde caracterul interpersonal sau social. Este distanța utilizată în cazul evenimentelor publice, discursurilor oficiale.

Hall a constatat că oamenii știu cum să utilizeze cele 4 tipuri de spații în funcție de situație, precum și faptul că fiecare grup cultural utilizează un set de reguli pentru spațiul personal. Respectarea acelor reguli este esențială pentru o comunicare ușoară.

Distanța personală diferită în funcție de cultura din care faci parte: în Japonia spațiul personal este mai restrâns, japonezii putând suporta mai bine înghesuiala, la cehi și germani este de un braț și jumătate, iar arabii se apropie foarte mult de o persoană atunci când vorbesc cu ea, chiar dacă nu o cunosc prea bine, pentru interlocutorii din altă cultură putând însă însemna intrarea în spațiul intim.

APLICAȚIE PRACTICĂ 15

- i. Reflecțați și apoi dezbateți în grupul de cursanți:
 - a. Care sunt beneficiile comunicării interculturale în clasele de elevi care aparțin mai multor minorități etnice?
 - b. Ce tipuri de migrații/minorități etnice există în orașul/țara în care locuiți și cum au modificat acestea modalitatea de comunicare între cetățeni?
- ii. Dezbateți citatul: Oamenii se urăsc pentru că se tem, se tem pentru că nu se cunosc și nu se cunosc pentru că nu comunică.” (Martin Luther King). Ce implicații puteți identifica pentru modul în care se desfășoară comunicarea în clase multiculturale?
- ii. Formați diade în care să discutați despre ultima călătorie în străinătate. Care au fost modalitățile în care ați comunicat cu localnicii? Ce valori ale culturii în care ați intrat v-au atras atenția? Ce asemănări sau deosebiri ați identificat față de propria cultură?
- v. Dezbatare pro-contra. Grupați-vă în două echipe în funcție de răspunsul pro sau contra pentru următoarea afirmație: *Între culturi diferite este mai ușor să apară conflicte decât dialog.*
- v. Imaginați-vă că sunteți un student german care scrie o scrisoare adresată ministerului educației pentru a cere înființarea unei clase cu predare în limba germană. Ce argumente ați utiliza?
- ri. Realizați o mini scenetă de 20 minute pentru a ilustra secvențe din viața unui copil imigrant în România dorește să continue școala. Realizați în prealabil o scurtă descriere pentru toate personajele care vor apărea în scenetă.

3.2. Conflictul intercultural. Stereotipuri, prejudecăți, discriminare

Componentă a vieții noastre cotidiene și a relațiilor cu ceilalți, **conflictul** se referă la neînțelegerile dintre două sau mai multe persoane, coliziunea, dezacordul, a fi în contrdiction, în dispută, opoziție, o stare de tensiune creată într-o relație sau în confruntarea de opinii diferite individuale sau de grup.

Nu este greu să naști un conflict. Acesta poate să apară atunci când atitudinea, comportamentele și acțiunile unei persoane împiedică sau afectează o altă persoană să își îndeplinească dorințele și scopurile. Se amplifică pe fondul unei comunicări ineficiente.

Conflictul poate fi astfel real (conflictul există și persoanele îl percep ca atare), latent (există, dar nu este perceput), fals (nu există, dar este perceput) sau inexistent (nici nu există, nici nu este perceput). El poate avea o anumită dinamică, evoluând spre adâncire sau depășire, astfel:

- i. amplificarea conflictului (niciuna dintre părți nu e dispusă să cedeze);
- ii. interpunerea alternativei uneia dintre părți asupra celeilalte;
- iii. implicarea părților în rezolvarea conflictului și găsirea unei soluții favorabile;
- iv. persistența (persoana va rămâne în continuare conflictuală);
- v. intervenția unor factori externi necontrolați de persoană în rezolvarea conflictului;
- vi. soluționarea conflictului pe baza unei decizii motivate.

Pentru unii dintre noi comunicarea cu persoane din alte culturi poate fi ușoară. Pentru alții însă pot să apară dificultăți în comunicare din cauza diferențelor culturale. Comunicarea dificilă și neînțelegerile cu persoane care aparțin aceleiași culturi pot fi copleșitoare, cu atât mai mult atunci când acestea apar în relație cu persoane din alte culturi. Indiferent de cât de maturi sau inteligenți suntem, sau cât de dezvoltate sunt abilitățile noastre de comunicare interculturală, o situație stresantă ne poate face să reacționăm în diferite feluri și putem fi chiar uimiți de modalitățile noastre de reacție.

Inventarele de comportament în situații conflictuale ne ajută să ne înțelegem tendințele

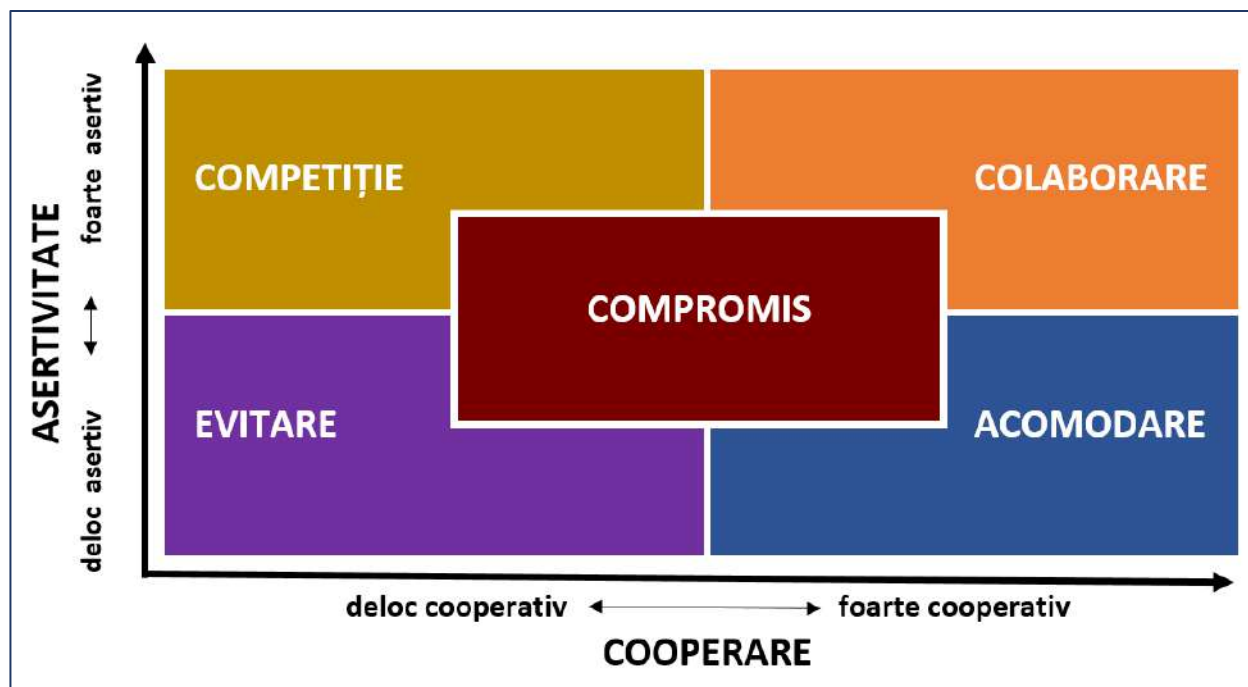
personale sau ale altora și să putem mai bine să ne cunoaștem. Un astfel de exemplu este **Instrumentul Thomas-Kilmann de abordare a conflictului**. Acesta ne arată cum reacționează două persoane când cerințele amandurora par a fi incompatibile. Comportamentul unei persoane este descris pe două axe: **asertivitate** și **cooperare**.

Asertivitatea se referă la măsura în care individul încearcă să își satisfacă propriile nevoi.

Cooperarea se referă la măsura în care indivizii arată înțelegere pentru dorințele celeilalte părți implicate.

Conform acestui instrument, stilul de abordare a conflictului poate să se încadreze în 5 cadrane:

Figura 3 - Modelul TKI de abordare a conflictului

Astfel avem 5 stiluri de abordare a conflictului:

- COMPETITIE**: asertivitate înaltă, cooperare scăzută
- ACOMODARE**: cooperare înaltă, asertivitate scăzută
- EVITARE**: asertivitate scăzută, cooperare scăzută
- COLABORARE**: asertivitate înaltă, cooperare înaltă
- COMPROMIS**: asertivitate moderată, cooperare moderată

Dimensiunile conflictului:

- i. **Socială** (la nivel de societate, de exemplu: greva, revoluția);
- ii. **Interpersonală** (între 2 sau mai multe persoane, de exemplu: cearta cu un coleg, cu părinții);
- iii. **Intrapersonală** (în interiorul uneia și aceleiași persoane, de exemplu: „*nu știu exact ce să aleg, în mine se duce o luptă*”).

Abordarea conflictelor:

- i. Respectarea nevoilor fiecăruia (victorie-victorie);
- ii. Transformarea problemelor în posibilități constructive (răspunsul creativ);
- iii. Instrumentele de comunicare construiesc relațiile dintre oameni (empatia);
- iv. Atacarea problemei, nu a persoanei (asertivitate adecvată);
- v. Încetarea luptelor pentru putere (puterea cooperantă).

Conflictul este o relație între doi sau mai mulți indivizi sau grupuri care consideră că au scopuri incompatibile sau o confruntare între doi sau mai mulți oameni care poate conduce la tensiune sau violență. Spre deosebire de violență care constă în acțiuni, cuvinte sau atitudini, structuri sau sisteme care cauzează daune fizice, psihologice, sociale, culturale sau de mediu, ori împiedică oamenii să își atingă potențialul lor uman pe deplin, conflictul trebuie privit ca ceva normal inerent situațiilor de viață (Fisher, 2003, apud Launikari et al., 2005).

Modul tradițional de concepere a conflictului este acela al unei situații cu o soluție corectă unică, ce presupune oponenți individuali care dau vina unul pe altul, o situație de câștig sau pierdere cu o utilizare legitimă a puterii sau ca o stare neplăcută care trebuie înlăturată. Însă conflictul, mai ales în comunicarea sau relaționarea interculturală, trebuie privit ca o situație în care nimeni nu deține monopolul asupra adevărului, implică diferiți indivizi sau grupuri aflate în confruntare reciprocă, un proces care poate conduce la câștig sau pierdere pentru ambele grupuri sau la

situația în care doar unul câștigă și altul pierde în funcție de cum este gestionat conflictul și reprezintă o realitate umană prezentă în orice societate.

La baza rezolvării conflictelor și managementului relațiilor multiculturale stau reducerea fricii, înțelegerea celuilalt și consilierea interculturală. Atitudinile xenofobe sunt adesea create și susținute prin dezinformare, ignoranță și generalizări dăunătoare; depășirea acestui fenomen este posibilă prin cunoașterea celuilalt, întâlniri directe, angajarea egală în proiecte comune, dialog și cooperare în termeni de egalitate. Prin sporirea interacțiunilor dintre membrii diferitelor grupuri sociale, stereotipurile false sau negative se pot înlătura și dovedi a fi ireale sau nefondate. Întâlnirile directe facilitează într-un scurt timp obținerea de informații despre celălalt referitor la: înfățișare, stil de relaționare, mod de îmbrăcare, vârstă, sex, imagine de sine, atitudini etc.

După cum arată Jelking și Sajous (1995, apud Launikari et al., 2005) pentru ca sporirea interacțiunilor să fie eficace în schimbarea stereotipurilor, trebuie se asigure următoarele condiții:

- i. membrii grupurilor trebuie să prezinte o echivalență de statut;
- ii. aceștia trebuie să participe în mod egal în activitățile comune împărtășind scopuri comune;
- iii. contactul în cadrul grupului trebuie să fie mai degrabă unul intim și variat, decât superficial, chiar dacă este frecvent;
- iv. procesul schimbării trebuie să fie sprijinit de persoane relevante din partea autorităților.

Pentru soluționarea diferitelor conflicte sunt adoptate abordări diferite (Garba, 2005, apud Launikari și Puukari, 2005) sistematizate în tabelul următor. O regulă fundamentală în abordarea conflictelor este implicarea ambelor părți începând cu debutul procesului de soluționare până la evaluarea produselor. Astfel, se asigură asumarea paternității soluției și se poate spera la o responsabilitate pentru construirea și susținerea unor bune relații, atât în cadrul grupului, cât și între grupuri.

Metode de soluționare a conflictelor		
Tip de conflict	Sursa	Intervenție
Conflict instrumental	Aspecte tangibile, mijloace, metode, proceduri, structuri	Negociere, compromis;
Conflict de interese	Alocarea de timp, bani, slujbe, spațiu etc.	Negocierea directă între părți sau reprezentanții acestora în vederea ajungerii la un acord;
Conflict personal	Identitate, valoare de sine, loialitate, nerespectarea confidențialității, respingere	Comunicare deschisă și transparență pentru înțelegerea reciprocă a nevoilor, anxietăților, intereselor sau pozițiilor celor două părți;
Conflict de valori	Religie, politică, ideologii și alte credințe adânci	Întrucât acestea nu se pot negocia pentru a se ajunge la un compromis abordarea de soluționare este dialogul onest și permanent pentru o înțelegere reciprocă mai adâncă și acceptarea dreptului tuturor de a fi diferiți.

Există multe cauze ale conflictelor. Unele dintre acestea sunt reprezentate de stereotipuri, prejudecăți și discriminare.

Stereotipurile pot fi definite ca generalizări lipsite de fundament care se referă la toți membrii unui grup social, fără a lua în considerare diferențele individuale din cadrul grupului. Stereotipurile includ ideea sau așteptarea ca toți membrii unui grup să fie similari, fără să existe diferențe individuale între ei.

Exemple categorii asupra cărora aplicăm adesea stereotipuri:

- i. Bărbați/Femei/Tineri/Bătrâni/Părinți
- ii. Ardeleni/Olteni/Moldoveni
- iii. Evrei/Șomeri/Copiii străzii/Țigani
- iv. Dependenții de drog/Homosexualii/Lesbienele/Persoane cu HIV/SIDA

v. Politicieni/Germani/Români; Etc.

Acestor categorii, de multe ori le “atașăm” cuvinte sau descrieri pozitive sau negative prin care caracterizăm întreaga categorie.

Iată câteva exemple de stereotipuri, prezentate în oglindă cu exemple de persoane care pot fi incluse în aceste categorii și care nu corespund stereotipului.

Categorie	Stereotip	Deși adesea întâlnim:
Bărbații	sunt puternici; beau mult; nu plâng	Bărbați sensibili; care nu beau
Femeile	Sunt sensibile; trebuie să fie gospodine, i.e “să stea la cratiță”	Femei care au o carieră
Persoanele cu HIV/SIDA	sunt neglijente, fac sex neprotejat cu oricine	Persoane cu HIV/SIDA care s-au îmbolnăvit într-un spital
Germanii	sunt ordonați, eficienți, fără umor	Germani care se îmbată și nu muncesc
Italianii	sunt simpatici, vorbesc mult și tare și mănâncă pizza	Italiani timizi care vorbesc moderat
Rromii	sunt murdari și agresivi	Rromi care au o slujbă și sunt curați
Ardelenii	sunt lenți	Ardeleni foarte activi
Oltenii	sunt șmecheri	Olteni cumsecade
Politicienii	sunt corupți	Politicieni decenti

Ceea ce înseamnă că, deși stereotipul s-ar putea aplica și este valabil pentru unele persoane din acea categorie, nu se aplică și nu este valabil pentru toți. Stereotipul ne face să avem o anumită *atitudine* și să *acționăm* într-un anumit fel față de toate persoanele din respectiva categorie, ceea ce este limitativ și injust. Pentru că cei care aparțin respectivei categorii, dar nu corespund descrierii stereotipe, s-ar putea simți lezați, nedreptățiți, excluși, marginalizați.

Stereotipul reprezintă așadar un ansamblu de convingeri cu privire la caracteristicile unei persoane sau grup, vizavi de valorile și comportamentele grupului respectiv. Stereotipurile și prejudecățile fac parte din structura schemelor cognitive de grup. Stereotipul reprezintă dimensiunea cognitivă – ce știu sau cred că știu cu privire la un anumit grup cultural sau individ aparținând unui anumit grup cultural. Stereotipul poate să reflecte atât comportamente și așteptări pozitive, cât și negative. De obicei suntem mai tentați să dezvoltăm stereotipuri negative față de grupurile culturale din care nu facem parte și stereotipuri pozitive față de grupurile culturale din care facem parte.

Deși stabile în timp, stereotipurile nu sunt rigide, astfel că atunci când întâlnim o situație concretă, ne bazăm doar pe acele elemente ale stereotipului care se potrivesc cel mai bine situației cu care ne confruntăm și ne ajută să ne orientăm și poziționăm în legătură cu aceasta. Stereotipurile se dezvoltă mult mai ușor față de grupurile vizibile și numeroase la nivel social (minorități, deficienți, șomeri, patroni, politicieni) decât față de grupuri mai puțin vizibile social (programatori, prelucrători prin așchiere, mame singure). Funcția stereotipului este dublă: pe de o parte ne ajută ca indivizi să găsim rapid o soluție la situații sau persoane cu care interacționăm, iar pe de altă parte la nivel de grup, ne ajută să găsim o justificare pentru relațiile dintre grupurile din societate și pentru locul pe care îl ocupă propriul grup în societate.

Prejudecățile sunt *atitudini* negative, ce presupun generalizări nefavorabile în legătură cu membrii unui grup anume. Prejudecata reprezintă dimensiunea afectivă asociată stereotipului, raportarea afectivă la un anumit grup. Și de obicei implică respingerea celui alt considerat ca membru al unui grup față de care se manifestă sentimente negative. De obicei, ele se clasifică în funcție de categoria socială față de care apar: sexism – prejudecati legate de gen, xenofobie – teama față de străini, rasism – prejudecăți legate de alte rase.

Deseori existența unor stereotipuri negative și prejudecăți cu privire la un grup social conduce la dezvoltarea de comportamente **discriminative** față de acesta la nivel social. Folosirea

unei “etichete” în absența cunoașterii persoanei sau situației căreia i se aplică, prin generalizarea rapidă a unor experiențe individuale sau de grup, punctuale, la nivelul tuturor reprezentanților grupului sau culturii respective stau de obicei la baza dezvoltării unor seturi de comportamente care marginalizează, exclud sau discriminează categoria căreia i se adresează cu efecte negative asupra imaginii acesteia în timp.

Modificarea stereotipurilor și a prejudecăților, deși dificil de realizat, se poate iniția prin:

- i. evidențierea unor reprezentanți ai grupului cu privire la care identificăm existența unor stereotipuri, care infirmă stereotipul;
- ii. oferirea unei cantități semnificative de informații privind acel grup, privind toate valorile și normele specifice acestuia și a membrilor acestuia;
- iii. motivarea individului/ indivizilor în sensul înțelegerii corecte a grupului cu care dorește să comunice;
- iv. implicarea în activități în vederea atingerii unor scopuri comune.

Identificarea propriilor noastre stereotipuri și prejudecăți este esențială în realizarea unei comunicări autentice pe termen lung între diferite grupuri culturale. De asemenea, constituie primul pas spre deschiderea către celălalt/ ceilalți și dezvoltarea unor noi perspective asupra grupurilor culturale cu care interacționăm.

Fiecare din noi etichetăm sau avem anumite stereotipuri la un moment dat. În comunicarea interculturală ele ne pot împiedica să vedem realitatea așa cum este ea. Operarea cu stereotipuri în comunicare nu este foarte eficientă fiindcă nu oferă informații detaliate asupra persoanei/ persoanelor cu care comunic și deseori induce un tip de atitudine care se poate dovedi inadecvat.

Discriminarea presupune a lipsi de egalitate în drepturi; a limita în drepturi (în comparație cu ceilalți cetățeni). Discriminarea reprezintă componenta acțională a stereotipului.

Discriminăm atunci când, în baza unui stereotip, dezavantajăm anumite categorii de oameni. Vorbim astfel de discriminare de gen, pe motive religioase, naționale, rasă, convingeri politice etc.

Discriminarea se manifestă în diferite domenii ale vieții sociale cum ar fi: educație, sănătate, piața muncii, viața politică sau viața publică și privată.

APLICAȚIE PRACTICĂ 16

- i. Formați grupuri de 4 persoane și identificați câte un stereotip de gen, de vârstă, etnic, privind persoanele cu dizabilități, persoanele de altă religie, homosexualitatea.
- ii. În grupuri de 3 persoane identificați 3 stereotipuri din viața școlară: față de cine se manifestă, ce comportamente determină.
- iii. Comentați următoarele afirmații:
Obiectivul stereotipurilor este de a simplifica realitatea.
Prejudecățile ne ajută să completăm informațiile atunci când nu le avem complete.
Discriminarea este prejudecata în acțiune.
- iv. Cum să rezolvi un conflict fără violență. Citiți lista de comportamente și atitudini de mai jos și ierarhizați-le în ordinea importanței pentru dvs. Completați lista și cu alte elemente pe care le-ați identificat în experiența dvs. că ajută la rezolvarea unui conflict.
..... Spune celeilalte persoane ce te nemulțumește, dar într-un mod delicat
..... Încearcă să înțelegi cum se simte cealaltă persoană
..... Caută un compromis
..... Mergi mai departe
..... Stai calm – respiră adânc
..... Nu folosi etichetarea sau insulta
..... Nu striga sau să ridici vocea
..... Fii de acord cu dezacordul
..... Apelează la altcineva să vă ajute(un prieten, o rudă)
.....
.....
.....
- v. Dați exemple de comportamente discriminatorii din filmele vizionate sau cărțile citite. Ce efecte ați observat că produc la nivel individual și social?

3.3. Școala incluzivă și dezvoltarea competențelor socio-emoționale

Copiilor “diferiți” față de majoritatea celor dintr-o clasă sau școală (ex: care aparțin unor medii socio-economice dezavantajate, migranți, copiilor de diferite etnii, copiilor cu anumite dificultăți în învățare etc.) le este de foarte multe ori dificil să se adapteze și să se integreze la școală. Pe lângă sprijin pentru progresul în învățare, ei au nevoi socio-emoționale pe care școala trebuie să le adreseze pentru că acestea susțin performanțele cognitive ale copiilor și succesul școlar, conduc la mai puține conflicte, scad numărul absențelor și cresc strarea de bine a elevilor la școală.

Competențele socio-emoționale se referă la un set de cunoștințe, abilități și atitudini care ajută o persoană să își managerieze emoțiile și relațiile, să își rezolve problemele și să facă față dificultăților. Sunt abilități de viață esențiale care sprijină dezvoltarea stării de bine și a sănătății mentale. Cei care au acest set de competențe reușesc cu mai multă ușurință să se relaționeze cu ceilalți, să rezolve conflicte, să aibă o atitudine pozitivă față de sine și față de lumea înconjurătoare.

Învățarea socio-emoțională – sau **social and emotional learning – SEL** - este reprezentată de procesul prin care persoanele dobândesc “capacitatea de a înțelege, gestiona și exprima aspectele sociale și emoționale ale propriei vieți în moduri care le permit să gestioneze cu succes sarcini ale vieții, cum ar fi învățarea, formarea relațiilor, rezolvarea problemelor cotidiene și adaptarea la cerințele complexe ale creșterii și dezvoltării.” (Elias et al. 1997)

Sistemele educaționale focalizate exclusiv pe performanță școlară – se caracterizează prin:

- Acoperire largă, mai degrabă decât înțelegere și stăpânire
- Nivel ridicat de stres al profesorilor, elevilor și părinților
- Puțin timp pentru a se adapta nevoilor și intereselor elevilor
- Stimă de sine scăzută și dificultăți psihologice
- Eșec școlar și analfabetism;
- Lipsa competențelor sociale & emoționale.

Dovezile din neuroștiințe arată că avem un creier emotional, de aceea suntem pregătiți să învățăm când ne simțim în siguranță și valorizați. Aceste emoții ne ajută să ne simțim relaxați și nu anxioși sau temători. Frica și anxietatea interferează cu procesul învățării, declanșând mecanismul de “*fight or flight*” - luptă sau fugi. **Dacă ne dorim să formăm tineri alfabetizați școlar, social și emotional, atunci e absolut necesar să încorporăm SEL în educație.**

Beneficiile SEL:

- a. crește **performanța școlară**
- b. crește **implicarea elevilor** în clasă
- c. îi pregătește pe elevi pentru **viață – educație semnificativă**
- d. promovează **starea de bine și sănătatea mentală** a elevilor

SEL în clasă duce la un mediu școlar în care copiii se simt în siguranță și susținuți. Într-un astfel de mediu copiii nu doar sunt învățați anumite abilități specific SEL, ci au oportunități zilnice de a “prinde” aceste competențe prin observarea lor la profesori și la colegi și șansa de a le exersa și aplica zilnic în cadrul activităților de la clasă.

Crearea unui mediu propice SEL presupune (Cefai, 2008):

- **Relații între profesor-elevi** bazate pe conexiune, respect, înțelegere și susținere [siguranță, valorizare și încredere];
- **Management pozitiv al clasei** bazat pe comportamente favorabile învățării, luarea deciziilor corecte și respect reciproc;
- O etică a **sprijinului între colegi – “peer support”** - cu elevi care au grijă de ceilalți și se susțin reciproc;
- **Învățare colaborativă** cu focus pe construirea de experiențe de învățare comune;
- **Implicare activă și autentică**, cu elevi care participă la activități conectate cu propriile experiențe de viață;

Incluziune și succes pentru toți, unde toți elevii clasei, indiferent de abilități, mediu, interese sau alte caracteristici, au șansa de a participa activ la activități și de a avea succes în învățare;

Voce și decizie, unde elevii sunt consultați în ceea ce privește activitățile clasei, pot lua decizii și avea autonomie în munca lor;

Convingeri pozitive și așteptări mari, cu elevi care se simt valorizați prin recunoaștere, convingeri pozitive și așteptări crescute;

Colaborare profesor-părinte, unde profesorul și părinții colaborează pentru facilitarea și susținerea învățării;

Muncă de echipă a colectivului didactic, unde profesorii colaborează între ei și se susțin reciproc.

Pentru a duce la un mediu școlar pozitiv, în care elevii se simt în siguranță și susținuți, sunt necesare abilități în următoarele 5 arii ilustrate mai jos:

Figura 4 - Învățarea socio-emoțională (CASEL, 2017) – SEL în clasă

Una dintre competențele socio-emoționale prin care putem aplana un conflict și putem depăși stereotipurile, prejudecățile și discriminarea este **empatia**. Empatia ne poate ajuta să-i înțelegem și să-i acceptăm pe alții, care pot fi foarte diferiți de noi înșine.

Ce este și ce nu este empatia?

- a. Empatia NU este simpatie (nu arată aprobarea sau mila);
- b. Este un fel de “înțelegere”; înțelegere prin “conștientizare senzitivă” a modului în care procesul de educație și de învățare are sens pentru elev;
- c. Astfel, în loc să ne centrăm pe experiențele noastre de predare, trebuie să ne focalizăm pe experiențele de învățare ale elevilor (să încercăm să luăm în considerare perspectiva lor, să gândim și să simțim împreună cu ei);

- d. Empatia nu este un scop în sine, ceva ce trebuie să obținem, ci este un EFORT continuu care necesită modestie/umilință.

Psihologul Mihail Ralea (1896 - 1964) definea empatia cu mult timp în urmă, când nu devenise încă un concept atât de studiat. El considera empatia ca fiind capacitatea oamenilor de a înțelege trăirile altora. Este o modalitate de cunoaștere intuitivă. Este un mod de comunicare (mai ales, de receptare) afectivă. Este acel fel în care „știm ce e în sufletul celuilalt”. Este capacitatea de a intui sau de a recunoaște emoțiile celorlalți. Conceptul definește capacitatea de a detecta și interpreta emoțiile celorlalți, de a anticipa și prevedea comportamentul altora în anumite situații, de a ști ce simt ceilalți și, implicit, de a ține cont de acestea în cadrul relaționării.

Importanța empatiei:

- a. Elevii au *performanțe* școlare mai bune atunci când profesorii lor sunt empatici.
- b. Comportamentul empatic în sine se manifestă prin relațiile de *grijă* pe care le are profesorul cu elevii săi.
- c. Este important sprijinul profesorilor pentru dezvoltarea socio-emoțională a elevilor; au fost identificate legături puternice între sprijinul pe care îl acordă profesorii și satisfacția elevilor față de viață în general.
- d. Empatia poate potența deschiderea, atenția, relațiile pozitive.
- e. Empatia contribuie la creșterea sensibilității față de diferite culturi.
- f. Empatia favorizează apariția comportamentului de ajutorare a celuilalt și inhibă comportamentele agresive.

Pe de altă parte, a fi supra-empatic poate fi contra-productiv. Este important să reglăm cât de multă empatie simțim prin a crede că empatia este ceva ce putem schimba/influența. Prea multă empatie ar putea chiar să nu ajute elevii să facă lucrurile care trebuie sau poate duce la epuizarea profesorului (*burnout*). Este important să știm când să empatizăm și când să evaluăm critic motivele pentru care uneori oamenii încearcă să ne “trezească” emoțiile.

APLICAȚIE PRACTICĂ 17

- i. Reflecțați asupra următoarelor și apoi discutați în grup:
 - a. Copiii din clasa/școala dvs. sunt fericiți la școală? Se poartă frumos unii cu ceilalți?
 - b. Cadrele didactice sunt fericite la școală? Care est relația dintre profesori și elevi în școala dvs.?
 - c. Ce sentimente vă trezesc aceste întrebări? Este oportun să ne întrebăm dacă elevii și profesorii sunt fericiți la școală?
- ii. În care dintre situațiile următoare este vorba despre empatie:
 - a. În general, iau decizii fără a fi influențat de sentimentele celor din jur. (NU)
 - b. Finalurile triste ale filmelor mă marchează un timp. (DA)
 - c. De multe ori, nu înțeleg cum poate fi afectat cineva de o replica sau un eveniment pe care eu nu le consider ne semnificative. (NU)
 - d. Pot face diferența între un "mulțumesc" sarcastic și unul plin de recunoștință. (DA)
 - e. Mă afectează când văd un animal rănit. (DA)
 - f. Mă contaminez ușor atunci când intru într-un grup de persoane vesele. (DA)
 - g. În general discut cu prietenii despre situații concrete, nu îmi place să îi aud pe unii cum se lamentează. (NU)
 - h. Mă gândesc să mă angajez voluntar la un centru pentru îngrijirea persoanelor străzii, simt că trebuie să fac ceva pentru ei. (DA)
- iii. Redacțați un eseu "*O zi din viața unui pantof*". Pentru acest exercițiu toți participanții trebuie să aducă de acasă un pantof real (poate fi un pantof de copil, cu toc sau fără, pantof bărbătesc, nou sau uzat, de vară sau de iarnă, de casă sau de exterior). Toți pantofii se așează în mijlocul sălii și fiecare cursant își poate alege unul despre care să scrie eseu, la pers I: Eu pantoful...
- iv. Imaginați o ceremonie pentru acordarea premiului "*Cel mai empatic coleg*". Explicați de ce anume considerați că merită premiul și ce anume ați putea învăța de la el.
- v. Listați, individual 3 situații pe care le-ați întâlnit în școala dvs. în care copiii nu au manifestat empatie unii față de ceilalți. Discutați situațiile cu un coleg, în diade. Alegeți apoi de comun acord 1 situație pentru care elaborați un studiu de caz, într-un paragraf. SE formează 4 grupuri de minim 6 persoane. Bilețelele cu studiile de caz se împachetează și fiecare grup extrage un bilețel. Pentru situația extrasă, grupul va realiza un joc de rol în 2 etape: 1. fără manifestarea empatiei, 2. Cu manifestarea empatiei. În ce fel situația și finalul jocurilor de rol s-au schimbat atunci când personajele au manifestat empatie?
- vi. Discutați despre modalități prin care elevii își pot manifesta empatia la școală.
(Răspunsuri ii: a – nu; b – da; c – nu; d – da; e – da; f – da; g – nu; h – da).

EVALUARE FINALĂ:

Abordați unul dintre cele trei subiecte, la alegere:

1. Construiți un **proiect de program de intervenție interculturală** într-un grup educațional în care există tensiuni și conflicte de natură etnică. Precizați ce competențe doriți să dezvoltați copiilor, ce conținuturi vă propuneți să abordați, ce metode și strategii didactice veți utiliza, cum veți realiza evaluarea pentru a vă asigura că respectivele competențe au fost dezvoltate la copii.
2. Realizați individual un coleg un **colaj** prin care să puneți în evidență caracteristicile comunicării în clase interculturale.
3. Imaginați o **Săptămână Altfel a Empatiei**. Ce tipuri de activități ați putea propune elevilor în această săptămână? Realizați proiectarea activităților identificând competențele pe care doriți să le dezvoltați la elevi. Includeți activități practice, în școală și în afara ei.

GLOSAR DE TERMENI

- ✓ *Adesea este dificil de oferit o definiție unică pentru că diferiți autori oferă diferite definiții pentru același concept.*
- ✓ *Uneori glosarele includ termeni foarte generali, alături de termeni extrem de specifici.*
- ✓ *Un glosar poate fi în continuare completat. Domeniul educației interculturale este relativ nou și apar în mod constant noi teorii, modele și concepte.*
- ✓ *Am optat să cităm sursa care a menționat respectiva definiție.*
- ✓ *În unele situații, am optat să oferim mai multe definiții pentru același concept, tocmai pentru a stimula reflecția critică asupra asemănărilor și a deosebirilor dintre acestea.*

Acțiune afirmativă	Acțiune luată de guvern sau de companii private pentru a repara discriminări ale trecutului, cum ar fi, de exemplu, educația pentru femei de anumite rase, grupuri etnice, religii sau cu dizabilități. Acțiunea afirmativă este o modalitate de a oferi egalitate grupurilor dezavantajate. Acțiunea afirmativă este o măsură temporară până la atingerea în timp a egalității. (Compass)
Aculturație	Preluare de către o comunitate a unor elemente de cultură sau a întregii culturi a altei comunități aflate pe o treaptă superioară de dezvoltare; ansamblul transformărilor care au loc într-un grup social (privind felul de a munci și gândi, de a se comporta și judeca etc.) ca urmare a unui contact permanent cu un alt grup social mai mare; complex de transformări care au loc în planul culturii ca urmare a contactului între grupuri sociale având culturi deosebite; adaptare a unui individ (grup) la o nouă cultură. (Dex online)
Antisemitism	Teamă, ură, resentiment, suspiciune, discriminare sau tratament incorect față de oamenii care aparțin religiei iudaice. Formele moderne de antisemitism includ negarea Holocaustului. (Compass)
Apartheid	Acte inumane de crimă, viol, tortură, sclavie sau alte crime împotriva umanității comise în cadrul unui regim de opresiune sistematică și dominație a unui grup rasial împotriva altui grup sau altor grupuri rasiale, și realizate cu intenția de a menține respectivul regim. (Compass)

Cetățenie	a) O relație legală între o persoană și un stat, rezultând în drepturi și obligații mutuale sau b) termen utilizat pentru a descrie relația general dintre indivizi și statul de care ei sunt “atașați”, inclusive prin anumite forme de comportament și atitudini. (Compass)
Competență interculturală	Abilitatea de a dezvolta cunoștințe, abilități și atitudini specifice care conduc către comportamente și comunicare eficiente și adecvate interacțiunilor interculturale. (Deardorf, 2006) Se poate spune că unul dintre scopurile învățării interculturale este de a crește competența interculturală a indivizilor care reprezintă abilitatea lor de a interacționa și comunica eficient și adecvat cu oameni care aparțin altor culturi și în context culturale diferite. În general, competența interculturală presupune trei componente: cunoștințe, abilități și atitudini. Cunoștințele se referă la aspectele teoretice despre cum se comportă diferite grupuri culturale, cum muncesc, comunică, interacționează, precum și despre valorile și credințele lor. Abilitatea este legată de capacitatea unui individ de a interpreta, relaționa și a se comporta bazat pe cunoștințele dobândite. Atitudinea este înțeleasă ca un “mindset” sau o modalitate de a gândi și a simți despre diferențele culturale. Ne putem imagina, din aceste 3 componente că cea care este cel mai greu de achiziționat sau de schimbat este atitudinea, pentru că această componentă implică modul nostru de a vedea lumea credințele și chiar sentimentele noastre. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Comunicare interculturală	O definiție directă a comunicării interculturale ar fi: comunicarea cu diferite grupuri sau indivizi din diferite culturi și implică analiza modului în care cultura afectează modul în care comunică indivizii. Diferența între acest concept și cel de “intercultural” este dată de focalizare pe comunicare, care include nu doar utilizarea cuvintelor (limbaj scris sau oral), cât și comunicarea nonverbală. Oricum, mai mult decât în termen sau un concept, comunicarea interculturală se referă de asemenea la un domeniu academic de studiu și aplicațiile acestuia în viața reală. Acest domeniu interacționează strâns cu alte domenii precum antropologia, comunicarea, studiile culturale, lingvistica și psihologia. De asemenea, teoriile dezvoltate în domeniul comunicării interculturale pot fi aplicate în diferite arii precum afacerile, educația, relațiile internaționale, managementul

	conflictelor, publicitate sau sănătate. Dintre fondatorii domeniului amintim: Edward T. Hall, Fons Trompennars și Geert Hofstede. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Conflict	Neînțelegere, ciocnire de interese, dezacord, antagonism; ceartă, diferend, discuție (violentă).
Cros-cultural	Deși poate fi înțeles și ca interacțiune între indivizi din culturi diferite, termenul “cros-cultural” este adesea utilizat cu referire la studiile comparative ale diferitelor culturi. Ca o consecință, în abordarea cros-culturală, culturile vor fi cel mai adesea studiate unele în comparație cu altele. Potrivit unor autori, termenul tinde să se focalizeze mai mult pe culture înțelese ca națiuni, în timp ce termenul “intercultural” ar avea un înțeles mai larg, incluzând orice grup cultural, care poate să difere prin naționalitate, dar și prin religie, orientare sexuală, gen etc. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Cultură	Un tipar de sensuri transmise istoric, întrupate în simboluri, un sistem de concepții moștenite, exprimate în forme simbolice prin intermediul cărora oamenii își comunică, transmit și dezvoltă cunoștințele și atitudinile despre viață. (Geertz, 1973) Un set de elemente distincte spiritual, material intelectuale și emoționale ale societății sau ale unui grup social care cuprinde, pe lângă artă și literatură, moda, felul de a trăi împreună al oamenilor sistemele de valori, tradiții și credințe. (UNESCO, 2002) Un set de caracteristici împărtășite care oferă persoanelor sentimentul că aparțin unei anumite comunități. (Cunha and Gomes, 2009). Cultura este modul în care un grup de oameni rezolvă problemele și conciliază dilemele. (Hampden-Turner, 1997). Un set larg de atitudini, valori, scopuri și practici împărtășite, adesea bazate pe tradiții istorice ale unei instituții, organizații sau grup. (Compass)
Discriminare	Tratament diferențiat, favorabil sau nefavorabil, al indivizilor care au aceleași calități, dar aparțin anumitor grupuri sociale, etnice, religioase. (Chelcea, 1981)

	Orice distincție, excluziune sau restricție a preferințelor care e bazată pe rasă, cultură, origine etnică, naționalitate, orientare sexuală, religie, handicap fizic sau alte caracteristici irelevante pentru chestiunea în discuție. (Compass)
Discriminare pozitivă	Ansamblu de măsuri menite a favoriza grupuri sociale discriminate în trecut, cu scopul de a corecta inechitățile prezente și a înlesni integrarea acestora în corpul social (cunoscută și sub denumirea de Acțiune afirmativă în SUA).
Emigrație	Acțiunea de a pleca sau a ieși dintr-un stat cu obiectivul de a se stabili în altul. (Organizația internațională pentru migrație, Biroul din România).
Empatie	a detecta și interpreta emoțiile celorlalți, de a anticipa și prevedea comportamentul altora în anumite situații, de a ști ce simt ceilalți și, implicit, de a ține cont de acestea în cadrul relaționării.
Enculturație (inculturație)	O experiență de învățare, parțial conștientă și parțial inconștientă, prin intermediul căreia generația mai în vârstă invită, induce și obligă generația mai tânără să adopte moduri de gândire și de comportament, tradiționale. (Wikipedia) Proces de asimilare a unei forme de cultură, prin instruire și educație, pe toată perioada vieții; adaptare culturală (Dex online) Reprezintă procesul prin care factorii socio-culturali ai mediului de referință modelează și structurează individul din punct de vedere psiho-comportamental și ideologico- valoric. (Glava, C)
Etnie	Grup uman de aceeași origine, limbă și tradiții culturale.
Etnocentrism	Se referă la un punct de vedere bazat pe cultura sau grupul etnic ale unui anumit individ care sunt, din punctul său de vedere, cele corecte, normale sau chiar superioare, iar alte valori ale altor culturi sunt văzute ca greșite, anormale sau inferioare. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Etnorelativism	Este, prin definiție, opoziția viziunii etnocentrice. În etapele etnorelativiste indivizii recunosc credințe, valori și comportamente care aparțin altor culturi și sunt capabili să le privească dintr-o perspectivă relativă, ceea ce înseamnă luarea în considerare a contextului cultural în care acele elemente sunt implicate și generate

	in which those elements are involved and are generated. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Feminism	Mișcare socială care susține egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în toate sferile de activitate.
Globalizare	Describe la modul general procesul interdependenței și schimburilor crescute între națiuni, în mod specific în sferile economice, sociale sau culturale. Termenul este de asemenea utilizat cu referire la o anumită formă de integrare internațională. (Compass)
Imigrație	Un proces prin care non-cetățeni se mută în altă țară cu scopul de a se stabili acolo. (Organizația internațională pentru migrație, Biroul din România)
Inculturație (enculturație)	A se vedea <i>enculturație</i> .
Intercultural	Termen ce denumește contactul dintre culturi, existența unui dialog între acestea și nu în ultimul rând interacțiunea și influența pe care o primesc reciproc. Se referă la interdependența și interacțiunea dintre comunități variate din punct de vedere lingvistic și etnic. O perspectivă interculturală presupune să recunoaștem că realitatea este plural, complex și dinamică și că interacțiunile sunt parte integrantă a vieții și culturii. (Compass) Cuvântul “intercultural” este frecvent legat de relația sau interacțiunea dintre culturi sau, și mai specific, între indivizi din culturi diferite. Poate fi extins la înțelegerea modului în care culturile afectează comportamentele și modul de a vedea lumea al indivizilor. Unii experți consideră că acest termen este preferat în mod uzual în locul celui de “cros-cultural” în mediile academice, în timp ce termenul de “cros-cultural” tinde să fie mai mult utilizat în mediul de afaceri. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Învățare interculturală	Este în mod obișnuit înțeleasă ca un proces care conduce la o conștientizare mai profundă a culturii proprii (norme, comportamente, relații și viziuni) precum și a altor culturi. Învățarea interculturală este de asemenea o arie a cercetării, studiului și aplicării cunoștințelor despre culturi, a diferențelor și asemănărilor

	dintre acestea. Include atât abordarea academică (teorii și concepte) cât și aplicații practice. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Managementul conflictului	Acțiuni realizate cu obiectivul principal de a preveni escaladarea pe verticală (intensificarea violenței) sau pe orizontală (împrăștierea teritorială) a conflictelor existente. (Compass)
Migrație	Mișcarea unei persoane sau a unui grup de persoane, fie peste o graniță internațională, fie în interiorul aceluiași stat. Este o mișcare a populației care poate să cuprindă orice fel de mișcare de persoane, indiferent de durata, compoziția sau cauzele acesteia; include migrația refugiaților, a persoanelor strămutate, a migranților economici și a persoanelor care se deplasează din alte motive, inclusiv pentru reîntregirea familiei. (Organizația internațională pentru migrație, Biroul din România)
Migrant	Se referă, în funcție de context, la emigranți, emigranți reveniți, imigranți, refugiați, persoane relocate sau persoane cu background de imigranți/ sau membri ai populațiilor minoritare etnice care au fost create prin imigrare. (Compass)
Minoritate	Orice grup etnic, lingvistic sau religios din cadrul unui stat, aflat într-o poziție non-dominantă, format din indivizi cu un sentiment de apartenență la respectivul grup și care sunt determinate să-și prezerve și dezvolte identitatea proprie. (Compass)
Minorități naționale (sau etnice)	Existența și recunoașterea, ca atare, a unor grupuri bazate pe factori unificatori și spontani, un grup bine definit de persoane care are cetățenia statului în care locuiește, care prezintă caracteristici etnice, culturale sau lingvistice distincte și sunt animate de voința de a păstra identitatea comună a membrilor săi, în special referitoare la cultura, tradițiile și limba lor, care sunt în inferioritate numerică în raport cu populația care constituie majoritatea, dar întrețin legături vechi, trainice și durabile cu acest stat.
Multicultural	Indivizi din diferite culturi care trăiesc alături într-o comunitate, interacționând într-un anumit grad, dar în același păstrându-și în același timp trăsăturile distinctive. (Compass) Termen utilizat ca un sinonim pentru diversitatea culturală, pentru descrierea realității care există. În general, acest termen este

	utilizat cu referire la prezența sau coexistența diferitelor grupuri culturale în același spațiu sau mediu. (Basic Intercultural Terminology, AFS Intercultural Programms)
Pluralism	Exprimă poziția de deplină legitimare a unei pluralități de poziții opuse.
Prejudecat	Atitudini negative ce presupun generalizări nefavorabile în legătură cu membrii unui grup anume. Prejudicata reprezintă dimensiunea afectivă asociată stereotipului, raportarea afectivă la un anumit grup.
Rasism	1) Teorie social-politică care susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor umane. 2) Acțiune de discriminare rasială. Credința că anumite calități ale oamenilor sunt influențate de originea etnică a grupului sau tribului și că membrii "celorlalte" grupuri sau triburi nu sunt la fel de buni ca cei din propriul grup/trib, sau tratamentul injust al membrilor "altei rase", care rezultă dintr-o credință că membrii de diferite rase și triburi sunt diferiți și că membrii de diferite rase și triburi sunt diferiți și că membrii de diferite rase și triburi sunt diferiți. (Compass)
Refugiat	Cineva care, din cauza unei frici bine întemeiate de a fi persecutat sau din motive ce 'în de rasă, religie, naționalitate, apartenența la un grup social sau politic anume, este în afara țării de care aparține prin naționalitate și este incapabil sau din cauza fricii, nu mai dorește să fie protejat de respective țară. Termenul este de asemenea utilizat pentru a descrie orice persoană care se află într-o situație asemănătoare cu cea de refugiat, spre exemplu solicitării de azil. (Compass)
Segregație rasială	Discriminare rasială. Discriminare constând în separarea unor grupuri de oameni din interiorul aceluiași grup pe criterii de rasă.
Stereotip	Generalizări lipsite de fundament care se referă la toți membrii unui grup social, fără a lua în considerare diferențele individuale din cadrul grupului. (Schaefer, 1989) O preconcepție suprasimplificată, generalizată și adesea inconștientă despre oameni sau idei care poate conduce la prejudiciu și discriminare. O generalizare în care caracteristicile unei anumite părți a unui grup sunt extinse către întreg grupul. (Compass)

Toleranță	Dorința de a accepta comportamente și credințe care sunt diferite de ale noastre, deși s-ar putea să nu fim de acord cu ele sau să le aprobăm. (Declaration of Principles on Tolerance, UNESCO 1995).
Xenofobie	Atitudine de teamă, de respingere și ură față de persoanele străine, față de grupul etnic din care fac parte acestea. Teamă irațională de străini, de persoanele din alte țări sau de elemente străine în general. Xenofobia poate conduce la discriminare, rasism, violență și chiar conflicte armate împotriva străinilor. (Compass) La nivel internațional, nu există o definiție universal acceptată a xenofobiei, deși poate fi descrisă ca atitudini, prejudecăți și comportament care resping, exclud și deseori denigrează persoanele bazându-se pe percepția că sunt outsiders sau străini comunității, societății sau identității naționale. Există o legătură strânsă între rasism și xenofobie, doi termeni care sunt greu de diferențiat unul de celălalt. (Organizația internațională pentru migrație, Biroul din România)

BIBLIOGRAFIE

- (1) AFS Intercultural Programs. (2018). *Intercultural Learning at School. Teacher Training Manual*: <http://intercultural-learning.eu/teacher-training/>
 - (2) Amatea, E.S. & Clark, M.A. (2005). Changing schools, Changing Counsellors: A Qualitative Study of School Administrator`s Conceptions of the School Counsellor Role. *Professional School Counselling*, 9 (1), 16-27.
 - (3) Banks, J.A., & Banks, C. (ed.). (1995). *Handbook of Research on Multicultural Education*, New York: Macmillan.
 - (4) Banks, J.A., & Banks, C. (2015). *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (9th ed.). New York: Wiley.
 - (5) Barett, M., Byram, M., Lazar, I., Mompoin-Gaillard, P., Phillipou, S. (2014). *Developping intercultural competence through education*. Council of Europe:
<https://www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi3.pdf>
 - (6) Bennet, M. J. (1986, 1993). Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS).
 - (7) Berry, J. W. (1992). Aculturation and Adaptation in New Society. În: *International Migration*. Volume 30, Issue s1. Wiley Online Library.
 - (8) Bryan, J. & Holcomb McCoy, C. (2004). School Counsellors Perceptions of their Involvement in School-Family Partnerships. *Professional School Counseling*, 7(3), 162-171.
 - (9) Bryan, J. & Holcomb McCoy, C. (2007). An Examination of School Counsellors Involvement in School-Family-Partnerships. *Professional School Counselling*, 10 (5), 441-454.
 - (10) Butnari, N. (2017). Noile educații. Suport de curs. Universitatea din Moldova. Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Chișinău:
http://dspace.usm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1569/Suport_Butnari.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 - (11) Cankar, F., Deutsch, T. & Kolar., M. (2009). Teachers and Parents – Partners with Different Expectations. *International Journal about Parents in Education*, 3 (1), 15-28.
- Centrul Național de Mediu. (2013). *Raport de evaluare. Primovarea educației ecologice și educației pentru dezvoltare durabilă în Republica Moldova (în școli, gimnazii și licee)*:
www.environment.md/uploads/files/d2f77f80141a8449ae3ecae8d99c471f.doc
- (13) Ciolan, L. (2000). Pași către școala interculturală. București: Corint.

- (14) Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare. (1987). *Viitorul nostru comun (Raportul Brundtland)*.
- (15) Conseil de l'Europe. (1995). Kit Pédagogique. Strasbourg.
- (16) Council of Europe. (2000). *Tkit-4. Intercultural Learning*:
<https://pip-eu.coe.int/documents/1017981/1667917/tkit4.pdf/1e4f2f12-6448-4950-b0fd-5f4c94da38e2>
- (17) Council of Europe. Versiunea în limba română TKit. Învățarea interculturală (2003) disponibilă la adresa: <https://resurse.asociatiacerc.ro/19-t-kit-invatare-interculturala-consiliul-europei-ro/>
- (18) Council of Europe. (2007). *Compasito. Manual on Human Rights with Children*:
<http://www.eycb.coe.int/compasito/pdf/Compasito%20EN.pdf>
- (19) Council of Europe. (2012). *Compass. Manual for Human Rights Education with Youth People*: <https://www.coe.int/en/web/compass/table-of-contents>
- (20) Council of Europe. (2014). *Guidelines for intercultural dialogue in nonformal learning/education activities*: <http://pip-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/icd-guidelines>
- (21) Council of Europe. (2016). *All Different. All Equal. Education Pack*:
<https://rm.coe.int/1680700aac>
- (22) Council of Europe. (2016). *Competence for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies*:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccc07>
- (23) Council of Europe. (2018). *Tkit-4. Intercultural Learning*: <https://pip-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-4-intercultural-learning>
- (24) Consiliul Național al Tineretului din Moldova. (2013). *Repere ale educației interculturale*. Chișinău, Ministerul Tineretului și Sportului al Republicii Moldova:
<https://www.cntm.md/sites/default/files/Repere-ale-Educatiei-Interculturale.pdf>
- (25) Cristea, S. (2004). Educația pentru toleranță. În: *Revista Didactica Pro...*, Revistă de teorie și practică educațională, Nr. 4(26):
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Educatia%20pentru%20toleranta.pdf
- (26) Cucoș, C. (2000). *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*. Polirom: Iași.
 Cucoș, C. (n.d). *Educație interculturală*. Suport de curs
www.constantincucos.ro/wp-content/uploads/2011/03/Ed.interculturala.doc

- (28) Dasen, P., Perregaux, C., Rey, M. (1999). *Educația interculturală – experiențe, politici, strategii*. Polirom: Iași.
- (29) Deardorff, D. (2009). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. USA: SAGE publications Inc.
- (30) Dor, A. (2013). Israeli teachers' attitudes toward parental involvement in school: A qualitative study. În: *International Journal of Parents in Education*, 7 (1), 6-17.
- (31) Duminică, G., Ivăsiuc, A. (2010). *O școală pentru toți? Accesul copiilor romi la o educație de calitate*. București: Vanemonde.
- (32) Epstein J. L. and Associates. (2009). *School, Family, and Community Partnerships. Your Handbook for Action*. Corwin Press, a SAGE Company.
- (33) European Commission. (2019). *Integrating Students from Migrant Backgrounds into Schools in Europe. National Policies and Measures*. Eurydice Report. Retrived from: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/eurydice/files/integrating_students_from_migrant_backgrounds_into_schools_in_europe_national_policies_and_measures.pdf
- (34) European Commission. (2001). *Draft Joint Report on Social Inclusion*. European Commission 2001. Brussels.
- (35) European Commission. (2017). *Preparing Teachers for Diversity: the Role of Initial Teacher Education*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- (36) Geertz, C. (1973). *The Interpretation of cultures*. New York: Basic Book.
- (37) Glava, C. (2007). *Școala - cultura, climatul și identitatea instituției educaționale. Fenomenul de inculturație*. Proiectul Comenius134018-1-2007-1-CY-COMENIUS-CMP, Teacher In-Service Training for Roma Inclusion.
- (38) Goia, D., Botnariuc, P., Gavrilă, A., Țibu, S., Tasica, L., Călineci, M. (2013). *Parteneriatul școală-familie-comunitate*. București: Editura Universitară.
- (39) Guțu, V., Vicol, M. (2014). *Pedagogia între modernism și postmodernism*. Chișinău.
- (40) Hall, E. T. (1976). *Cultural Iceberg Model*: https://www.spps.org/cms/lib/MN01910242/Centricity/Domain/125/iceberg_model_3.pdf
- (41) Hall, E. T. (1959). *The Silent Language*: https://monoskop.org/images/5/57/Hall_Edward_T_The_Silent_Language.pdf
- (42) Heyne P. (1991). *Modul economic de gândire*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- (43) Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov, V. (2010). *Culture and Organizations. Softwre of the mind*. US: McGraw-Hill Companies, Inc.:

https://e-edu.nbu.bg/pluginfile.php/900222/mod_resource/content/1/G.Hofstede_G.J.Hofstede_M.Minkov%20-%20Cultures%20and%20Organizations%20-%20Software%20of%20the%20Mind%203rd%20edition%202010.pdf

- (44) Ivăsiuc, A., Koreck, M., & Kovari, R. (2010). *Educația interculturală. De la teorie la practică. Implementarea educației interculturale în școli multietnice din România*. București: Agenția Împreună.
- (45) Launikari, M., & Puukari, S. (2007). *Multicultural guidance and counselling. Theroretical foundations and best practices in Europe*. Finland: Centre for International Mobility CIMO and Institute for Educational Research, University of Jyväskylä.
- (46) Leclercq J.M. (2002). *The Lessons of Thirty Years of European Co-operation for Intercultural Education*. Council of Europe Steering Committee for Education, Strasbourg.
- (47) Ministerul Educației al Republicii Moldova. Centrul Național Pro Didactica. (2015). *Curriculum opțional pentru gimnaziu. Disciplina: Educație pentru toleranță. Aria curriculară: Discipline socioumane*: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2018/06/CO_Educatie-pentru-toleranta.pdf
- (48) Ministerul Educației al Republicii Moldova. (2018). *Curriculum pentru disciplina opțională Educație pentru drepturile omului. Aria curriculară socio-umanistă. Clasele I-IV*: https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_optional_educatie_pentru_drepturile_omului_cl_i-iv.pdf
- (49) Ministerul Educației Naționale. (2017). *Programa școlară pentru disciplina Educație socială clasele V-VIII (2017)*. Aprobata prin OMEN 3393 / 28.02.2017: <http://programe.ise.ro/Portals/1/Curriculum/2017-progr/28-Educatie%20sociala.pdf>
- (50) Neculaesei, A. N. (2016). Intercultural competence between desirability and necessity. Literature review. In: *Cross-Cultural management Journal*, Volume XVIII, Issue 1 (9), 2016.
- (51) Nedelcu A. (2004). *Învățarea interculturală în școală*. București: Humanitas.
- (52) Nedelcu A. (2005). *Pedagogia diversității culturale – aspirații și rezoluții*. București: Humanitas.
- (53) Nedelcu, A. (2008). *Fundamentele educației interculturale*. Iași: Polirom.
- (54) Nicoară, T. (2005). *Istoria minorităților din România*. Ministerul Educației și Cercetării. Proiectul pentru învățământul rural: http://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/sup_curs/istorie24.pdf

- (55) Organization for Economic Cooperation and Development. (2008). *TALLIS 2008 Technical Report 200*): <https://www.oecd.org/education/school/44978960.pdf>
- (56) Plugaru L., Pavalache M. (coordonatori). (2007). *Educație interculturală*. Sibiu: Psihomedica.
- (57) Smith F., Driessen, G., Sluiter, R. & Slegers, P. (2007). Types of parents and school strategies aimed at the creation of effective partnerships. *International Journal about Parents in Education*, 1 (0), 45-52.
- (58) Societatea de analize feministe ANA, Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale (2008). *Discriminarea multiplă în România*. Raport de cercetare.
- (59) Standard ocupațional Profesor:
http://www.anc.edu.ro/standarde_app/SO/Profesor%20gimnaziu%20-%20liceu.pdf
- (60) Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument. (1974):
<https://www.kilmanndiagnostics.com/overview-thomas-kilmann-conflict-mode-instrument-tki>
- (61) UNESCO. (1977). *Tbilisi Declaration*: <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>
- (62) UNESCO (2006). *Guidelines on Intercultural Education*:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf>
- (63) UNESCO (2009). *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*:
[http://www.lacult.unesco.org/docc/2009 Investing in cult div Completo.pdf](http://www.lacult.unesco.org/docc/2009%20Investing%20in%20cult%20div%20Completo.pdf)
- (64) UNESCO (2013). *Intercultural competences. Conceptual and operational framework*:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf>
- (65) UNESCO. (2017). *Survey on Intercultural Dialogue 2017. Analysis of Findings*.
<http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-survey-intercultural-dialogue-2017-analysis-findings-2018-en.pdf>
- (66) Văideanu G. (1996). *UNESCO – 50 – EDUCAȚIE*. București: Editura Didactică și Pedagogică RA.
- (67) Văideanu, G. (1998). *Educația la frontiera dintre milenii*. București: Editura Politehnică.

ANEXE

ANEXA 1. AUTOREFLECȚIE (INIȚIALĂ) CU PRIVIRE LA ÎNVĂȚAREA INTERCULTURALĂ	90
ANEXA 2. AUTOREFLECȚIE (FINALĂ) CU PRIVIRE LA ÎNVĂȚAREA INTERCULTURALĂ	91
ANEXA 3.CHESTIONAR DE EVALUARE FINALĂ	92
ANEXA 4. CHESTIONAR DE EVALUARE A DIMENSIUNII INTERCUTURALE ȘCOLII	94

Anexa 1. Autorefecție (inițială) cu privire la învățarea interculturală

Alegeți, individual, unul dintre răspunsurile de mai jos, care vi se potrivește, cu referire la *învățarea interculturală*:

- a. Este prima dată când aud acest concept.
- b. Sunt familiarizat(ă) cu acest concept termen, dar nu l-am utilizat încă în practică.
- c. Cunosc acest concept, dar doresc să aflu mai multe despre cum să îl integrez în practica mea de la clasă.
- d. Îmi este foarte familiar și am lucrat mult cu el, inclusiv prin integrarea în activitățile de la clasă.

Rețineți:

- ✓ Nu există răspuns corect sau greșit.
- ✓ Când alegeți răspunsul, gândiți-vă la întrebarea: Care este experiența mea anterioară legată de învățarea interculturală?
- ✓ Dacă răspunsul pe care doriți să îl dați nu apare printre variantele de mai sus, puteți nota pe o foaie răspunsul dvs. și îl veți împărtăși apoi cu grupul mare.
- ✓ Oral, într-un minut, prezentați grupului varianta de răspuns aleasă și argumentați-o.

Anexa 2. Autorefecție (finală) cu privire la învățarea interculturală

OGLINDA

Notați individual pe oglinda personală:

- a. Care a fost momentul dvs. de "A-HA!" din cadrul acestui modul?
- b. Care sunt cele mai interesante 3 aspecte aflate și/sau experimentate pe parcursul acestui curs (aspecte teoretice, execuții, aspecte legate de atmosfera grupului etc.)

Discutați apoi în grupul mare elementele notate pe oglinda personală.

Anexa 3.Chestionar de evaluare finală

CHESTIONAR EVALUARE FINALĂ

Cât de familiariza(ă) sunteți cu următoarele aspecte din domeniul educației multi și interculturale?

Evaluați, pe o scală de la 1 la 5, după finalizarea odului 3, gradul de familiarizare teoretică și gradul în care intenționați să aplicați în activitatea dvs. la clasă fiecare din cele 22 de elemente.

Nu există răspuns corect sau greșit. Completarea tabelului vă va oferi un profil cu privire la cunoștințele dvs. teoretice și intenția de aplicare în practică a acestora, la finalizarea modului.

Aspecte din domeniul educației multi și interculturale	Familiarizare cu conceptele teoretice (1-deloc familiarizat – 5-foarte familiarizat)	Aplicare în practică (1-nu aplic deloc în practică – 5-aplic întotdeauna în practică)
1. Modelul Iceberg de reprezentare a culturii (E.T. Hall)		
2. Modelul Hofstede de explicare a culturii		
3. Diferențierile dintre termenii multicultural și intercultural		
4. Obiectivele educației interculturale		
5. Atitudini și valori specifice educației interculturale		
6. Principiile educației interculturale		
7. Dimensiunile educației interculturale		
8. Tipuri de “noi educații”		
9. Asemănările și deosebirile dintre identitate și diversitate culturală		

10. Specificul minorităților etnice din România		
11. Profilul profesorului competent intercultural		
12. Abordarea “the whole school approach”		
13. Parteneriatul școală-familie-comunitate		
14. Comunicarea interculturală		
15. Competența interculturală		
16. Modelul dezvoltării sensibilității interculturale DMIS (M. J. Bennet)		
17. Proximitatea și spațiul dintre oameni		
18. Conflictul intercultural		
19. Stereotipuri, prejudecați, discriminare		
20. Școala incluzivă		
21. Învățare socio-emoțională		
22. Empatia		

- a. Comparați rezultatele din cele două chestionare de evaluare (inițială și finală). Ce observați?
- b. Alegeți 3 aspecte din cele menționate în tabelul de autoevaluare finală pe care ați dori să le aprofundați și alte 3 aspecte pe care doriți să le aplicați în activitatea la clasă, cu elevii, imediat după terminarea cursului.

Aspecte pe care doresc să le aprofundez:	Doresc să aplic la clasă, cu elevii, după curs:
1	1
2	2
3	3

Anexa 4. Chestionar de evaluare a dimensiunii interculturale școlii³

CHESTIONAR DE EVALUARE A DIMENSIUNII INTERCULTURALE A ȘCOLII

Acest chestionar va fi utilizat la finalul modului 3: *Educație multi și interculturală* cu scopul de a vă ajuta să evaluați dimensiunea interculturală a școlii în care predați.

Vă rugăm să completați chestionarul în echipă, alături de colegii din aceeași școală.

Unde se află școala dumneavoastră? Se va indica: în centrul orașului, în oraș, în suburbii, într-o zonă semi-rurală, într-o zonă rurală	
Din ce mediu social provin în general elevii școlii (dacă este diferit de mediul indicat la întrebarea precedentă)?	
Școala dumneavoastră are vreun document scris legat de subiecte interculturale?	(bifați campurile aplicabile)
a. cu privire la proiecte internaționale (schimburi, mobilități)?	
b. cu privire la discriminare bazată pe limbă sau etnie?	
c. cu privire la valorizarea limbilor minoritare?	
d. cu privire la acordarea de asistență pentru vorbitorii altor limbi etc?	
e. altele (menționați)	
În ce fel promovează administrația școlii învățarea interculturală în mod activ?	
Școala dumneavoastră are vreun contact cu furnizori externi de servicii interculturale (formare, mobilități, consilieri)? Cu care anume?	
Câți elevi sunt în școala dumneavoastră?	
Câți profesori sunt în școala dumneavoastră?	

³ Chestionarul este preluat integral de pe site-ul Intercultural Learning for teachers and pupils (cu mici adaptări legate de modalitatea de completare): <http://intercultural-learning.eu/teacher-training/>

Câți alți membri ai echipei există în școala dumneavoastră pe lângă profesori (de pildă administratori, supervizori, bibliotecari, consilieri școlari etc?)	
Câte limbi străine se predau în școala dumneavoastră? Care anume exact?	
Câți dintre elevi nu vorbesc acasă limba principală de predare din școală?	
Ce tip de sprijin este acordat acestor elevi pentru a-și îmbunătăți cunoștințele privind limba principală de predare din școală?	
Câte cursuri de limbă oferă școala dumneavoastră? Care anume exact?	
Câte materii sunt predate într-o limbă străină (CLIL ⁴ , clase bilingve sau imersiune lingvistică)? Care materii exact?	
Câte proiecte ⁵ europene sau internaționale se desfășoară acum în școala dumneavoastră?	
Câte proiecte europene sau internaționale au fost implementate în trecut în școala dumneavoastră?	
Dacă școala dumneavoastră a derulat proiecte europene sau internaționale, câți elevi au fost implicați?	
Dacă au fost implicați elevi, implicarea lor a durat mai mult de un an școlar?	
Care dintre următoarele activități au fost sau sunt organizate acum în școala dumneavoastră?	<i>(bifați campurile aplicabile)</i>
a. schimburi de elevi	
b. programe E-twinning sau alte programe bazate pe comunicare virtuală	
c. proiecte de solidaritate cu școli din țări în curs de dezvoltare	
d. proiecte de plasament pentru muncă în străinătate	

⁴ CLIL (Context and Language Integrated Learning) se referă la predarea într-o limbă străină a unor materii precum matematică, fizică, istorie, geografie.

⁵ Un proiect european sau internațional este un proiect educațional care implică elevi și / sau profesori din țări diferite prin întâlniri și cooperare față în față sau online.

e. programe de studiu în străinătate (pentru un an, un semestru, câteva luni?)	
f. alte activități (menționați)	
Câte clase de elevi sunt implicate în diferite proiecte internaționale?	
Câți elevi din străinătate găzduiește școala dumneavoastră în fiecare an în medie în urma tuturor programelor europene sau internaționale pe care le desfășoară?	
Care este gradul de diversitate al echipei școlii? (în ceea ce privește vârsta, sexul, clasa socială, proveniența națională) <i>Notă: Răspunsul la această întrebare e opțional.</i>	
Câți membri ai echipei dumneavoastră sunt implicați în: a. planificarea b. monitorizarea c. susținerea proiectelor de mobilitate pentru elevi?	
Câți membri ai echipei dumneavoastră sunt implicați în mod activ în întâlniri cu profesori de la școli din străinătate?	
Câți profesori au participat într-un proiect de mobilitate pentru profesori în străinătate (plasare a forței de muncă, formare Erasmus+)?	

Identificați 3 domenii/ zone importante în care ați dori îmbunătățiri pentru școala dumneavoastră din punctul de vedere al promovării învățării interculturale.

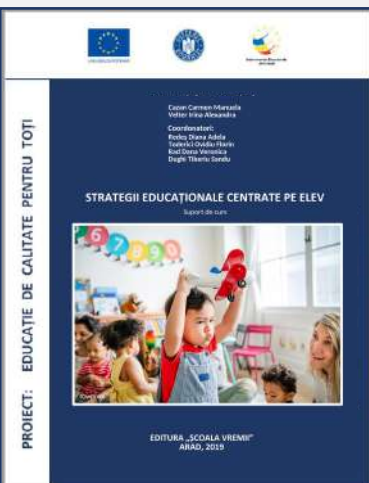
Domeniul	Grupul țintă (elevi, profesori, familii etc)
1	1
2	2
3	3

Proiect: "EDUCAȚIE DE CALITATE PENTRU TOȚI"

SERIA:

Module pentru programul de formare continuă a cadrelor didactice și de sprijin:

"PROFESOR PENTRU O ȘCOALĂ PRIETENOASĂ"

ISBN 978-606-9067-07-9

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României